Эхэ байхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабрийн 21-һээ гаранаа

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 ИЮНЬ 7

Зунай эхин тарагшан могой һарын 27

ВТОРНИК

Гарагай 3

№ 106 (18948)

Газетын сэн захилай 10 тух.

Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

ХАРАЛ ХАНДУУЛААГҮЙДЭ АРГАГҮЙ АСУУДАЛ

2

...ндэ болоһон тухай ходо хэл-
...дагбди, энэ үедэ ямар зондо
...р бэ гээд бэлэн харюутай
...ула табидагбди. Наһанайнгаа
...а гараһан, ганса бэе, үншэн,
...эр наһатайшуул, инвалидуд,
...шалтагаанаар хоолойгоо оөһэ-
...хэ баатай болоһон үхибүүд
...н улаан мяхан дээрээ энээ-
...рнэ, зобоно, тулина, юушье
...ө болоно бшуу гээ һаа, бага-
...уу гарахагүйл даа.
...дэ соомнай хаа-хаанагүй бин
...элгүүрнүүд дээрэ гол түлөб
...уул һууна, жэжэ бежо юумэ
...болоно, нигэжэл, магад хилэ-
...мүнгэ олоно, энэ аргаар ба-
...амжаадээ нэмэри оруулна бшуу.
...хоорхэйнүүд, лагаадшье амн-
...аб даа? Юунэйшье тулада
...гэ хүшэр, орбо зам гаталаа
...даа? Ягаашье һаа, эдэ үбгэд,
...харахадаа, үнэн зүрхэнһоо
...р байдаг лэ даа.
...онойнгоо, үхн хүүгэдэйнгээ ур-
...хэ үүргээ дүүргээ хадаа һа-
...нгилэн амарна, буян үйлэдэ-
...ын орондо эдэнэр юундэ нигэ-
...й байнаб? Илангаяа Эсэгэ оро-
...алгын Агууехэ дайнда Илал-
...мсэгшэд тухайгаа олсо һанаа-
...абди, үшөөшье екээр табиха
...ди. Тиимэһээ зоной ажаһуу-
...рал тухай асуудал дайрахадаа,
...тухай дахин-дахин дабтана
...бди.
...й хамта һургуулидаа амгала-
...жа, бага наһанай дабтагдаша-
...н һайн һайханиие дуран соогоо
...бахын орондо үдэр үдэрэйнгоо
...тухай нюдээ нэмсээрээ бо-
...тай болодог үхибүүд баһал яа-
...татаб даа! Харасынгаа гүн соо
...дуһаар бусалгама бүдүүн хүнэй
...юуһан эдэнэр хара багаһаа ол-
..., худалдаа наймаанай гүйсэ ту-
...ө ололгын олон ондоо арга-
...ай бодохо баатай болоно.
...дээ, хэдэн шэл муу муухай
...аар хайрата үрнеэ наймаалжа
...буряад (!) эхэнэрнүүд ушардаг
...ө дуулахада, хуухын үһэн үр-
...Одоол манай буряад ёһо гурим-
...үүн гээшэ эгээл эрхим баян бай-
...анга һургаалтайгаар, ёһо заншал
...р хүмүүжүүлхынгээ хажуугаар
...элиисэг хулигангүүд үхибүүдтээ
...ахэй, гамтай байгаа гээшэб?!
...хадань эхэ, эсэгэ хүнэй гүн сэдь-
...алгэн гараһан ямар һайхан үгэ-
...үгэдтэ зорюулагдадаг байгааб?
...олон уянга үгоороо сэдь-
...юлгомо дуунууд багашуулда,
...ангай үхн хүүгэдтэ зорюулагдадаг
...даа?..
...д угсаата зоной зан абари,
...им, заншал, заншам, зазаша һа-
...йан һаһаан, һайхан бодол эдир,
...үгэнэй шуһан соо нимэл аргаар
...эг байгаа бшуу. «Эрхые һуран-
...эрхые һура», «Хүлэг болохо уна-
..., хүн болохо багаһаа» гээ мэ-
...ар үгэнэнне хүмүүжүүлгэ тухай
...й сасэн мэргэн үгэнүүд олон. Энэл
...уг заалгамжалуудын, бүхы хүмүү-
...абуулһанай, энэ эсэгын, элиисэг
...сагуудай хубилин жэшээдэ батаар
...лһэнэй ашаар манай арад нюур
...гаа. хүн түхэлөө, ганса буря-
...хабаатай шэнжээ олон зуун жэл-
...й худалаяа үймоон соо алдадаггүй
...гээ һанахаар агша.
...оо арадай» педагогикын олон үнэ-
...энэ һонин. ...ажуунууд алдагдаа, мартагдан ал-
...ох бээ. Гэбэшье илангаяа мүнөө
...энэн тухай һанаха, һэргээхэ саг
...бшуу. Манай арад сагай хүндэ бо-
...бурнинь бэе бэедээ туһалхые, һайн,
...ой хэрэг үйлэдэхые, ядаһан тули-
...ушэрһэн, ганса ардаһан үхибүү-
...орхидоггүй, гэртээ абажа, хүмүү-
...ые, тэнжээхые орелдодог байһан
...гээ баһал мэдэжэ ааб даа.
...өөо эгээл нимэ хаһа ерээ бэшэ гү?
...зоной зосоо хёмэрол һэреэд, бүхы
...нуудһаа муу юумэнэй гаражал
...дань, һайн һайхан юумэнэй хажуу-
...ээ туригдоод, хэшагдаад байха ує-
...зоной хоорондохи эблэл, эб ээ, үгэ-
...ойлголсолго баһал шухала болоо.
...о ушаринуудта гүрэн түрэшье баһал
...гү тээ бү үлэг лэ гээд онсолхо хэ-
...эй ааб даа.
...эн түрүүн шиндхэгдэхэ асуудалнуу-
...гэн хадаа ерээдүй тухайгаа, үхн
...эд тухайгаа һаналаа табиха шухала
...ан эли. «Энэ талаар тогтоһон бай-
...нарин нягтаар шудалха, тодорхой
...олол гаргаха, байдал һайжаруул-
...тулада абтаха хэмжээнүүдые һай-
...наар элирүүлхэ, тингэжэ бодото хэм-
...жээнүүдые абаха шухала байһан баһал
...арсашагүй эли юм аабза. Юуб гэхэдэ,
...харуунагүй, муугаар эдэлдэг, байха
...газаргүй үхибүүд улам олон болжол
...байна бшуу. Нимэ юумэн, нимэ асуудал
...гаранагүй гэхэ болоо һаа, сээл алдуу
...гаргажа байһамнай эли. Одоо арсаша-
...гүй.
...Илангаяа шэнээр абтаһан «Эрдэм һу-
...ралсал тухай» хуулинии ёһоор олон үхи-
...бүүд юрэнхы эрдэмэй дунда һургуули-
...нуудһаа нилээн олоороо гаргуулдаг бо-
...лоо бшуу. «Хоёр» гэһэн сэгнелтэнээ
...«гурбан» дээрэ ябадаг хүбүүд, басагад
...һургуулиин хоройн гэзаа гарахадаа, хаа-
...на ошохоб? Урданайхи мэтээр нимэ үхи-
...бүүдые ажалда оруулха арга үгы болоно-
...хоп бшуу. Фабрика, заводуудай, бусад
...предприяти болон эмэнүүдэй хуу хаад-
...жа байхадань, хаана оруулхабши?
...Мүнөө нэгэн гээ һаа, үншэн, үгы һаа,
...түрэлхидэйнгоо нэгэнтэй үлэһэн үхибүүд
...олошороо. Тинхэдээ «социальна үншэн
...үхибүүд» гэһэн онлгосо бин болоо. Энэ
...хадаа дороһоо дээрэ болотор аймшагтай
...үбшэндэ нэрбэгдэһэн манай обществын
...ямаршьеб хилэдэ хүрэһье харуулна,
...сашадаа эдэ бүгэдэ үргэлжэлоо һаа,
...социальна «тэнэрэлгэ» боложо магад
...бшуу.
...Юуб гэхэдэ, үхибүүдэй дунда байда-
...лай мүудаха бүринь гэмтэ ябадалууд
...улам олошорно. 1993 ондо гэмтэ ябадал-
...нуудые гаргалгын юрэнхы хэмжээнэй 5,7
...процентээр үсөөн болоходнь, үхибүүдэй,
...хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй дунда
...гэмтэ ябадалшуудые гаргалга 8,4 про-
...центээр олошороо бшуу. Тингэжэ эдэ-
...шүүлэй ба залуушуулай зүгһоо гү, али
...тэдэнэй хабаадалгатайгаар 2817 гэмтэ
...ябадалнууд гаргагдаа.
...Байгша оной нэгэдэхи квартал абаад
...хараха болоо һаа, хуулиин наһа гүйсөө-
...гүйшүүлэй дундахи гэмтэ ябадалнууд
...0,9 процентээр үсөөрөөшье һаа, байдал
...шахардуу байһан зандаа. Илангаяа Ка-
...банскын, Хяагтын, Хэжэнгын, Мухар-
...Шэбэрэй, Муяын, Сэлэнгын аймагуудта
...энэ сохэ хабаатан. Эндэ архи уугаад гү,
...али хара тамхи татаад, хулгай, дээрмэ
...хэхэ ушарнууд хуулиин наһа гүйсөө-
...гүйшүүлэй дунда улам олошорно. Энэ
...плангаяа ехэзр һанаасмнай зобооно.
...Энэ хадаа эдиршүүлэй болоод залуу-
...шуулай дунда тогтоһон байдалай гадаа-
...да, гансата хараса ба анхарал татаһан
...талань мүн. Тиимэһээ нигэжэ эридээр
...харагдаагүй бусадшье хажуунууд тухайнь
...баһал мартажа болохогүй.
...Иидээн эсэнхэй ажалһаа бусажа ябА-
...хадашни, гэрэйшни хажуудахи модон бо-
...лон һоогүүд, доро убэйгүй сэхээр тэбэ-
...рилдэн, архи гү, али шивэ уужа, тамхи
...татажа һуурһан хүбүүд, басагадые хара-
...хадаа хедо һанадагби: эдэнэр ту-
...хай бидэнэр түрэлхид, аха сон
...юу мэдэхэонбди? Магад үдэр үдэрэйн-
...гоо һаһаа ехоондэ дарагдаад, диилдээд,
...хоорондохи илгаагаа агы нүхэн болгожо
...байна гүбди?
...Энэ талаар бодожо үзэмөөр юумэн
...угаа олон гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.
...Тингээдшье үхибүүдэй харуунагүй байл-
...ыг, гэмтэ ябадалнуудые гаргалгые һэр-
...гылхэ талаар бии байһан гүрэнэй бай-
...гууламжа аша үрэгүй байна гэжэ һанА-
...хаар байна
...Хараад үзэхэдэ, олон тоото зургаа-
...нууд, ангаанууд, социальна элдэб
...эмхинүүд энэ хэрэгтэ хабаадаха гэжэ эл-
...сүүлэдэнэн байбашье, олон ушарта бэе
...бэе дээрээ хаяад лэ бодото хэрэг урагшаа
...ябанагүй хаш даа.
...Тиимэйээ Буряад Республикын Мини-
...стрнүүдэй Соведэй энэ асуудалда онсо
...анхарал хандуулдаг байһаниие байдал
...һайжаруулха аабза гэһэн найдал түрүүл-
...нэ. Тинхэдээ гансал һэрылыгын хэлжээ-
...нүүд тухай бэшэ, харин эдир эрхэтэдэй
...эрхэнүүдые хамгаалха тухай хоорэлдоо-
...нүүдэй болоһониие һайшаалтай.
...Эдир үетэндэ мүнөө сагта онсо анха-
...рал хандуулаагүй һаа, саашадаа бодото
...байдалай айхабтар муу болохо байна-
...ниие ойлгосотой. Тиимэйээ хубисхалай
...удаадахи гү, али дэлхэйн хоёрдохи дай-
...най һүүлээрхи жэлнүүдтэ үзэгдэһэн үхи-
...бүүдэй олоороо зайка, зуража ябалгые
...мүнөө сарахабди гээд этигэсл.
...Энэ зорилгоор хараалагдаһан хэмжээ-
...нүүдээ саг соонь бэелүүлэд байгаа һаа,
...үшөөл олон хүбүүд, басагадаа муу бу-
...зарһаа гаргажа, ажабайдалай сэбэр зам-
...да оруулха байһамнай эли ха юм. Энэ хэ-
...рэгтэ ямар нэгэ амаралта, забһарлалта
...гэжэ байдаггүй, харин саг үргэлжэ ябуу-
...лагдаг гээд онсолон тэмдэглэхэ хэрэг-
...тэй.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Буряад Республикын түрүүшын Президентын, республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ, буридхэлдэ абаха хүдэлмэри һүүлэй үедэ пилээд эршэдэнхэй.

Хадата Ахын аймагай нютаг һууршуудта Аралай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлгын хүдэлмэрние аграрна партийн түлөөлэгшэд түрүүшүүлэй зэргэдэ эхилээ. Энэ партийн эүгһоо аймагай худоо ажахын управленийн начальник **Д. Д. Нахащаков** дэбжүүлэгдэ. «Социальна үнэн зүб байдал» гэһэн эблэрэлэй аймагай таһаг мүн лэ тэрэнэй кандидатурые дэмжэбэ.

«Ахалар» гэжэ байгаали хамгаалгын жаса аймагай буддын шажантанай нэгдэлтэй хамта «Эрбэд» гэһэн акционернэ бүлгэмэй гүйсэдхэхэ директор **В. С. Лапцарановые** дэбжүүлһэн байна. «Эрбэд» бүлгэмэй Ахын үзэсхэлэн гоё байгаалиин баялигуудые аршалан хамгаалха талаар, мүн бодомжотойгоор, гамтайгаар ашаглахын түлөө ябуулдаг ажал хэрэгүүдынь нютагай зоной һайшаалда хүртэдэг юм.

«Ногоонтоной партий» аймагай захиргаанай толгойлогшын орлогшо **Б. Д. Шарастепановые** дэбжүүлбэ. Б. Д. Шарастепанов энэ соведые хүтэлбэрилжэ, заказниган хэрьлата гасарые фраконьернүүдһээ аршалан хамгаалха тэмсэлые эмхидхээ.

Һунгалтын урда тээхи тэмсэлэй ажал ябуулганууд эршэдээ оробо. Гэбэшье һунгагшад хэр эдэбхитэй байхаб? Һунгагшадай эдэбхитэй хабаадалгаһаа һунгалтын үрэ дүнгүүдэй сохэ дулдыдаха байһаниинь эли.

Манай корр.

Һунгалтые угтуулан

ХЭР ЭДЭБХИТЭЙ БАЙХАБ?

ҮШӨӨ ХОЁР КАНДИДАТ

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ шухала кампаний түгэсхэхэ шатадаа оробо. Энэ (неделиин дүүрэтэр түс кампаний үргэлжэлхэ юм. Үнэр тиимэһээ ажалша коллективүүдэй бүлэг һунгагшад, олон тоото партинуud, нэгэлэнүүд, бүлгэмүүд, хүдэлөөнүүд ооһэд ооһэдынгоо зүгһоо кандидадуудые дэбжүүлһэн зандаа.

Улаан-Удын Железнодорожно районой Молодёжно һунгуулиин 46-дахи округһоо округжной һунгуулиин комиссийн ээлжээтэ заседани дээрэ уржадэр хоёр кандидат буридхэлдэ абтаба. Эдэнэрнай хэд бэ гэбэл, «Арадай ажаһуудал һайжаруулхын түлөө хүсилалтануud» гэһэн республиканска нийтын хүдэлөөнһоо дэбжүүлэгдэһэн Архитектурын болон город барилгын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ Владимир Георгиевич **Барапников**, «Нэгэдэл ба дэбжэлтэ» гэһэн республиканска нийтын нэгэдэлнһээ дэбжүүлэгдэһэн үйлэдбэрийн-коммерческэ «Форт ЛТД» предприятийн директор Константин Бато-Мункич **Митупов** гэгшэд болоно.

Д. ДОНДОКОВ.

Манай штатнабэшэ корреспондент Светлана АКИМОВА Хойто Байгалһаа телефоноор нигэжэ мэдээсэбэ: Северобайкальскын городой 43-дахи округто Арадай Хуралай депутадта кандидаараар зургаан хүн дэбжүүлэгдээд байна. Северобайкальск хотынай коллективүүд, партинуud, бүлгэмүүд шадалтай бэрхэ хүнүудые Арадай Хуралай депутадта кандидаадар дэбжүүлнэ. Жэнээнь, Северобайкальскын түмэр замай отделениин начальник **Г. П. Баранчутые** хүдэлмэриннэдынь, алба хаагшадынь кандидадаар дэбжүүлжэ, буридхэлдэ абаба.

Северобайкальск хотын захиргаанай эрдэм һуралсалай таһагые даагша **И. С. Антоновые** һургуулинуудай хүдэлмэрилэгшэд дэбжүүлбэ. БАМ-ай барилгашадай ветерануудай комитет үнинэй барилгашан **Ц-Д. Д. Дашинбаловые** нэрлэбэ. Һунгуулиин энэл 43-дахи округһоо Северобайкальск хотын захиргаанай гулваа **В. А. Бодров**, «Северобайкальскторг» гэжэ акционернэ нэгэдэлэй генеральна директор **Т. М. Старкова**, түмэр замай энергоучастогай начальник **А. А. Хасанов** гэгшэд Арадай Хуралай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдээд, буридхэлдэ абтажа, Һунгалтын урдахи тэмсэлдэ оролсобо.

Баяшаг Северобайкальск хотын «Железнодорожник» гэжэ соёлой байшан соо энэ зургаан кандидадуултай уулзалга болоно, мүнөөдэрэй хүшэр хүндэ байдалаар хоорэлдоон болоо. Энэ зургаан кандидадуудай алиниинь лэ Северобайкальск хотынгоо экономикын хүгжэлтые һайжаруулха талаар горитой юумэ хэжэ шадаха хаб? Һунгагшад кандидадуудайнгаа программматай танилсаа, һанал бодолыень, хүсэл эрмэлэлыень мэдэжэ абаа. Хэниинь һунгагшадай олонхидой анхарал татахань хаб? Һунгалтын үнгэргэдэхэдэл эли тодо болоодхихо даа.

ЦАЙДАМ, ТАМЧЫН САГААН ТАЛААР

Сэлэндүүмын һунгуулиин 36-дахи округһоо Арадай Хуралай депутадта кандидат, сэлэнгын хэрэг эрхилэлгын «Үндэр» хамтаралай директор Л. Д. Мункуев һунгагшадтаяа уулзалгануудые нилээд эдэбхитэйгээр үнгэргэжэ байна. Май һарын һүүлһээ, июнь һарын эхиннээ тэрэ Юроогэй, Сэлэндүүмын һунгагшадтай, тэрэ тоодо хабаржаан, зуһаландаа гаража байһан хонишод, һаалишадтай уулзажа, оорынгоо программатай танилсуулба. Тинхэдэ тэрэ Ехэ-Цагаан һуурнай клубта хүдоогэй зонтой уулзажа, асуудалнуудтань хариусаа. Түрэһэн нютаг Цайдам һууршдаа, Холбооржоной уурхайн хамһабринии ажахын конторо соо, депутадта кандидат Улаан-Удэ хотын сэлэнгынжидэй нэгэдэл байгуулгын хүрал тухай нютагай Үндэр-Баабайн обоо тахилга тухай видеофильм харуулаад, программаяа хоорэжэ үгэбэ. Мүн Галуута-Һуурай загаһанай заводой, хуушан Молотов, Хрущёв һуриннуудай зонтой гэр байраарнь ябажа хоорэлдөө, Тамча һуриннай олон хүүгэдэй эхэнэрнүүдтэй, тэрэ шадарай сэрэгэй албатадтай уулзаа.

Н. ДАБАЕВ.

Фоторепортаж

ШАХАЖА ШАДАДАГ

Мал шахан таргалуулдаг «Талецкий» совхозой директор Зоригто Даржаевич Цыбикжаповтай хоорэлдэхэдэмни, ажахынгаа дүршэлтэй бэрхэ малшадай дундаһаа Вера Васильевна Постникова Вера Мироновна Роднонова хоёрые (зураг дээрэ) онсолон нэрлээ һэн.

Эдэ хоёр ажахыдаа малшадаар олохон жэлдэ суггаа хүдэлнэ. Үрда тээнь хэдэн жэлдэ тугалнуудые түлжүүлжэ байһанаа, һүүлэй үедэ томо болоһон шахамал хашаргуудые харууһална, эдэолүүлнэ. Даажа абаһан малаа оролдосотой һайнаар харууһалдаг, эдэолүүлдэг дээрэһээ тэдэнэр жэлэй ямаршье сагта шахамалнуудайнгаа шэгнүүр схээр нэмээдэг юм.

— Үнгэрэгшэ жэлдэ бидэ 400 үхэр шахан таргалуулжа, мяханай комбинадта тушаагаа нэмди. Эрэ хашаргаа бүхэмнай дунда зэргээр 300 һайса гаран килограмм татаа, булта дундаһаа дээшэ шадалтай, тарган гэһэн сэгнэлтэтэйгээр абтаа. Мүнөө эдэ хоёрой хорёо соо (зураг дээрэ) хамта 450 мал шахагдажа байна. Эдэмнай томотой, жэжэтэй элдэб янзын үхэрнүүд даа. Нигээд байгша оной тэнгэһээ хойшо тус бүридөо 300 килограммһаа дээшэ шэгнүүртэй болоһон эгээл томонуудынь мяханай комбинадта ябуулжа эхилхэбди. Юрэдөөл, үбэл болотор эдэ малай олонхинь мяханда худалдагдаха даа,— гэжэ Вера Постникова хэлэнэ.

— Орондонь тугалшадһаа жэжэ буруунуудые абажа, дахин шахажа эхилхэ зомди. Эдихэ тэжээлэй элбэг, һайн шанартай байгаа һаань, эдэ үхэрнүүдые шахажашье ядаха юумэнь үгы. Ходо хаагаад лэ саг соонь тусхай рационоор эдээлүүлээд, уһалаад, хараад байхада, зүндоо шэгнүүрээ нэмээгээл ааб даа. Гансал һүүлэй жэлнүүдтэ тэжээлнай дуталдажа зобооно,— гэжэ Вера Родионовань хоорэлдоондэ оролсоно.

Тэжээлэй дутадагшье һаань, байгша оной үнгэрһэн табан һарада эдэ малшад шахамал үхэр бүхэнэйнгоо шэгнүүрые сүүдхын 500 шахуу граммаар нэмээгээ. Саашадаа дулаанай сагта энэ үрэ дүнгээ үшөө дээшэлүүлэх аабзабди гэжэ малшад найдана.

М. НАМЖИЛОВАП

фототекст.

Загарайн аймаг.

ХЭНИИНЬ АНХАРАЛ ТАТАХАНЬ БЭ?

«Амгалан байдалай амисхаал мэдэрээб»

ЛДПР-эй ГЭШҮҮН БУРЯАД ОРОНДО

Урданай Политическэ гэгээрэлэй байшан соо июнийн 2-то болоһон пресс-конференцидэ хабаадаһан Николай Яковлевич Кондаков нёдондо жэлэй декабрийн 12-то Буряад Республикаһаа Россин Гүрэнэй Дүүмын депутадаар һунгагдаа һэн. Харин журналистнуудтай уулзаһан хоёрдохи хуниинь—Марычев Вячеслав Антонович Буряад орондо түрүүшынхээ өрөнхэй. Тэрэ 1939 ондо түрэһэн, дээдэ эрдэмтэй, Россин Либерально-демократическа партийн гошүүн, Санкт-Петербургын булад хабтагайдаг заводой клубай директор юм.

Юундэ ерэнэнээ далдалан, гуйбуулангүй хэлээдхигты гэжэ журналистнуудай сохэ руунь асуухадань, би хэззэшье юумэ нюудаг, гуйбуулдаггүйб гэжэ В. А. Марычев хариусаба. «Мүнөө сүггаа хүдэлдэг танай нютагай Николай Яковлевич Кондаковой урилгаар хоёр үдэрөөр танайда ерэнхэйб. Энэ үглөгүүр телефоноор хоорэлдэхэдэмни, ЛДПР-эй отделениие танай эндэ буридхэлдэ абалтын талаар сэрхэшээлнүүд тохёолдоо гэжэ намда дуулгаа. Би туһалха гэжэ үгээ үгөөб»

Н. Я. Кондаков нигэжэ нэмэбэ: «Хуули ёһонуудай хэр зэргэ хүндоор абтадагые мэдэнэ гүбта даа. «Байгал тухай» Хуулиин проект Федерацийн субъектнуудтэ, министерствэнүүд, албан зургааануудта эльгээгдэһэн байгаа. Хэдэн зуугаад заһабаринуудтай тэрэ бусаагдаа. Гүрэнэй Дүүмэ «Байгал тухай» Хуулиие нэгэдэхи уншалгаар хаража үзоо, гэбэшье Жириновскийн фракци тэрэниие буруушаан зогсоогоо. Энэл ушарһаань, би Жириновскиие нишэ ерээд, Буряад орондо, Эрхүүгэй Шэтын областынуудта энэ хуули баталалгын тон ехэ удха шанартай байһаниинь нюдоороо харахыень урилаан байнаб.

Гүрэнэй Дүүмын депутат һэн тула В. А. Марычев тэрэнэй хүдэлмэри тухай хоёрэхэ, мүн Кондаковой урилгаар ерэһэн тула Байгал хараха, тинхэдэ Либерально-демократическа партида удха шанараараа гурбадахи хүн байһан тула партиннгаа хараа бодомжые дэлгэрүүлхэ гэһэн зорилготойгоор ерэнхэй юм ха. Эдэ мэтэ тухай айлшанай пилээд дэлгэрэнгээр хоорэжэ байтарнь хожомдуулгадаһаа салин хүлһыень хүнүүдтэ хэззэ тулэхэ юм гэжэ мүнөөдэрэй байдалаар тон шухала асуудал тэрэнэдэ табигдаба. Салин хүлһые һаатуулхагүйн тула парламентын доодо палата гүйсэдхэдэг засагта бухы эрхэ байдал ханганхай гэжэ депутат Марычев харюусаба. Бюджет нэгэдэхи уншалгаар абтанхай. Июнийн 8-да Гүрэнэй Дүүмэ хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлхэ. Депутадуд эрид шинэ дэнгээр зэһэнхэй.

«Танай нютагта түрүүшынхээ ерээд байхадамни, амгалан байдалай амисхаал мэдэрэгдэбэ. Нимэ юумэн Москвадашье, Санкт-Петербургдашье, Южно-Сахалинскдашье үгы ха юм. 20 жэлэй саанахидал, тайбан байдалда ороһон мэтэ байгааб»,— гэжэ айлшан мэдүүлбэ.

Июнийн 3-да ЛДПР-эй түлөөлэгшэ Байгал шадарай анмагуудта ошожо, тэндэхи захиргаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаа. Тэрэл удэшэндоо В. А. Марычев Москва нидээ.

М. БЕЛОУСОВ.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй олонниитэй болон мэдээсэлэй эмхинүүдтэй холбоонуудай талаар таһагай хүдэлмэрилэгшэ.

ҺУЛАГҮЙ БОРООТОЙ БАЙБА

...гша оной зунай түрүү-
...һарын эхин үдэрнүүдтэ
...гүй хуурай һалхитай, ду-
...удэрнүүд болоо һааб
...Тиин июнийн 3—4-нэй
...нуудтэ республикын за-
...ютагуудаар 25—28 гра-
...алуун болоһон юм. Ха-
...бусадтань бага зэргээр
...о оробо.
...онийн 4—5-най үдэр-
...го республикын дилэн-
...ютагуудта 1—4 милли-
...о шахуу хура бороо оро-
...ноо, аадарлаһан байна. Жэ-
...шээнь, Ивалгын болон ба-
...руун-урда, урда аймагуудта,
...Улаан-Удэ шадар аадарлаа,
...хура бороон ороо.

Энэ һарын түрүүшын хэдэн үдэрэй туршада һалхитай, нэрюун үдэрнүүд үзэгдоо һааб даа. Энэмнай Красноярска хизаарһаа бууһан нэрюун уларилтай агаар байгаа. Тингэжэ түбэй, баруун урда аймагуудта үдэртоо 11—18 градус дулаан болоо һэн. Зарим нютагуудта бага зэргэ хюруу унаһан, бусадтань 1—4 градус дулаан хоноһон байгаа. Муйскын, Баунтын аймагуудта 24—20 градус халуун үдэрнүүд тогтобо.

Ойрын үдэрнүүдтэ хура бороо орохогүй, дулаан үдэрнүүд тогтохоор хүлеэгдэнэ.

Ц. ЖАЛСАНОВА,
Улаан-Удын гидрометеообсерваторийн таһагые даагша.

Һунгалтые угтуулан

2-дохи нюурта. Һунгалтые угтуулан. А. Коренев: «Бэдэрээл һаа олохош»; «Дэрээнэйхид, хүбүүгээ дэмжэсэл» — уншагшадай һанамжануud; «Хойто-Байгалайхидта хэн туһалхаб?»—хоорэлдөөн. Барилгын талмайнуud дээрэ. О. Борисова: «Үглөдэр тухайгаа бодомжолон...»;

3-дахи нюурта. «Хонхо»— Мухар-Шэбэрэй аймагай Хошуун-Үзүүрэй дунда һургуулиин һурагшадай зохёохь бэлиг шадабари тухай тусхай хуудаһан.

4-дахи нюурта. Б. Ганжуров: «Үхин тайшаа, тэрэнэй уг удамууд» — үргэлжэлэл; Дайнай үеын дуунуud. «Урданайнгаа дуунуудта дуратай зандаабди».

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ:

Һунгалтые угтуулан

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидат

БЭДЭРЭЭЛ ҺАА, ОЛОХОШ

Арадай депутат ябаха гээшэ тиимэ амар хэрэг бэшэ ааб даа. Депутат болоол һаа, ажалшадай захил, заабари бэелүүлжэ шадаха, ямаршье бэрхэшээлэй урда сухарихагүй, эрид шидэнги абари вантай, эдэбхитэй, урагшаа өрмэлэһэн һанал бодолтой ябаха зэргэтэй ааб даа. Ажалшадай байдал һуудалые һайнаруулха талаар ехэ юумэ хэжэ шадахагүй һаа, арадай депутат болохоёо өрмэлээһэнэй, ехэ тэмсэл ябуулга бэелүүлжэ, үлүү ехэ мүнгэ гаргашалһанайшье хэрэггүй гээд һанагдана.

Би дүрбэн жэлэй туршада Буряадай арадай депутат ябааб. Энэ дүрбэн жэл намда бүхэли зуун жэл соо үргэлжэлһэндэл һанагдана. Аймшагтай хүшэр хүндэ жэлнүүд дабагдаа. Дэлхэйн абарга хүсэтэ агууехэ гүрэнүүдэй нэгэн Советскэ Союз һалан һандараа гээшэ. Эндэ хэн зэмэтэйб? СССР-эй арадай депутадууд гү? Тэдэнэй зэмэ эндэ биил даа. СССР-эй арадай депутадуудай дунда гоё гоё үгэ хэлээд, арадта туһатай хэмжэ ябуулга бэелүүлжэ шадахагүй, тиимэ хүсэлшьегүй хүнүүд олон байгаа бшуу.

Мүнөө Буряад орон доторнай Президентые, Арадай Хуралай депутадуудые һунгаха тон харюусалгатай ажал ябуулгануud бэелүүлэгдэжэ ябилбэ. Бидэ ямар хүнүүдые Президентээр, Арадай Хуралай депутадуудаар һунганалбидби. Манай Буряад Республикын экономикынь, соёлай саашанхи хүгжэлтэ, мүнөөдэрэй хүшэр хүндэ байдалһаа гараха ябадал эдэнэй ажал ябуулгануудһаа сэхэ дулдыдаха юм. Тиимэһээл һунгагшад Арадай Хуралай депутадта дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудтай болоһон уулзалгануудта тон эдэбхитэйгээр, олороо хабаадалсажа, тэдэнэй программануудые һайн мэдэжэ абаха, депутадай харюусалгатай үилга дүүргэжэ шадахаар лэ хүбүүд, басагадые зоримгойгоор дэбжүүлхэ ёһотой гээд хэлэхэ эрхэтэйб.

Буряад Республикын Арадай депутадаар 170 хүн дэбжүүлэгдэһэн юм. Эдэнэй олонхинь эрдэм һургуулитай, эдэбхитэйл бэрхэ мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд, хүдэлмэришэд, инженернүүд байгаа. Буряадай Арадай депутадууд сессинүүд дээрээ яһала олон асуудалнуудые хаража үзэһэн. Буряад Республикын экономикые, соёлые хүгжөөхэ асуудалнуудые шидхэһэншье байха. Буряадай арадай депутадууд С. Н. Булдаев, Н. Т. Павлов, С. В. Калмыков, П. Г. Зильберман, В. Р. Соктоев болон бусад арадай депутадай уялгануудые дүүргэжэ шадаа гэжэ хэлэхэ байнаб. Эдэнэр Верховно Советдэй сессинүүдэй хүдэлмэридэ тон эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, гүрэнэй, үйлэдбэрнин, ажалшадай ажаһуудалай шухалын шухала асуудалнуудые шидхэлсэдэг, зүб һанамжа, дурадхалнуудые оруулдаг байгаа

Биншье энэ дүрбэн жэлэй туршада арадай депутат ябахадаа, аргагүй ехэ һуралсал гарааб, ухаан бодолоо гүнзэгырүүлхэб, олон шухала асуудалнуудые өөрөө шидхэхэ онол арганнуудые эндэ шудалааб.

Манай заводой хүдэлмэришэд намайе Арадай Хуралай депутадта кандидадаар Железнодорожно районой һунгуулинн Заводской 47-дохи округһоо дэбжүүлбэ. Би энэл округһоо Буряадай арадай депутадаар дэбжүүлэгдэһэн хүм. Арадай депутат болоходомнн, манай ЛВРЗ-гэй хүдэлмэришэдэй ажаһуудаг Орешково посёлогто дунда һургуули бариха хэрэгтэмнай туһалыт гэжэ һунгагшад хандаһан байгаа. Эндэ 1200 үхибүүдэй һураха һургуулинн байшан түлэг дуплаа баригдана. Мүнөө манай Буряад Республикын олонхи завод, комбинадууд һургуулинн, соёлай байшан барихаһаа байха байрын гэрнүүдые бодхоохо мүнгэн өөри, барилгын материал оложо ядажа сүхэрнэ. Манай заводой хүдэлмэришэд жэл бүри 120 байра шэнээр абана. Гол түлэб заводто үни удаан хүдэлһэн хүдэлмэришэдөө байратай болгохо гэжэ эрмэлзэнэбди. Байгша ондо 80 байратай гэр ашаглалгада оруулагдахань.

Манай заводой мэдэлэй «Оёрский» совхоз бии юм. Бидэ тэндэ соёлой байшан барижа байнабди. Байгша ондо ашаглалгада тушаахабди. Тус совхозой коллектив манай заводой столовойгуудые мяхаар, һүөөр, овощоор дутамагүйгөөр хангадаг. Заводой столовонууд соо эдеэн эгээл хямда юм. Хүдэлмэришэднай 600—700 түхэриг садатараа хоол баридаг. Заводой столовонууд 9 мянган хүдэлмэришэдөө бараг һайнаар хангана.

Заводоймнай хүдэлмэришэд хүнүүдые ажалһаа сохэор бү үсөөрүүлыт гэжэ намда хандаһан юм. Эдэнэй захил дүүргэхэ гэжэ оролдолди даа. Шадаха зэргээрээ продукци гарганабди. Республикымнай зарим заводуд хоёр-гурбан һараар хаагдана. Манай заводто тиимэ юумэн үшөөл үзэгдөөгүй, үзэгдэхэшьегүй. Бидэ заводойнгоо мэргэжэлтэдтэ, цехүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэ түшэглэн арга боломожнуудые бэдэрнэбди, олоношьебди. Бухы 9 мянган хүдэлмэришэдөө, инженернотехническэ мэргэжэлтэдээ, алба хаагшадаа ажал хүдэлмэрэнтэй байлгаха гэһэн зорилготойгоор түмэр харгынуудһаа ехэ захил абадаг болохо хүсэл ермэлзэлтэйбди.

Хэрбээ Арадай Хуралай депутат болоо һаа, һунгагшадайнгаа захил заабари сүм дүүргэхэб, түрэл Буряад оронойнгоо экономикые хүгжөөхэ хэрэгтэ бухы хүсэ шадалаа алсүүлжэ, арад зонойнгоо жаргалта байдалай түлөө тэмсэхэб.

А. КОРЕНЕВ,
Улаан-Удын ЛВРЗ-гэй начальник.

Мүнөө хаа хаанагүй республика доторнай Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлэнхэй. Энэ ушараар Дэрээнэй һунгуулинн 24-дэхи округой һунгагшадай һанамжануудые доро дурадхахамнай:

ДЭРЭЭНЭЙХИД, ХҮБҮҮГЭЭ ДЭМЖЭЕЛ

Дансаран Цыренжапович **Дондупов**—пенсионер:

— Би Хурамхаанай, Аргатын совхозуудта 20 жэлдэ директорээр ажаллаһан, республикын Верховно Советдэй депутат болоһон хубитай хүм. Манай Верховно Совет болон правительство үнэрһэн саг соо дуплаа үгээ сёйлголожо шадаагүй, республикынгаа экономическа болон соёлой байдалые доройтуулаа, ажабайдалай шухала асуудалнуудые шидхэгүй.

Буряад Республикын арадай депутадууд хүдөө нютагуудаар һунгагшадай урда тоосохоһоо байтагай харагдахаашье болишоҳой. Верховно Совет, правительство, министерствонууд болон албан зургааануудта ажаллагшад хэтэрмэ олон болошоо. Райснуудай ба хүдөогэй захиргааануудай ноёд олошороод, бэе бээдээ даабаринуудые үгэжэ сагаа үнэрэгнэ. Тэдэнэр үргэн арад зонтоёо холбоо барисаагүй байһан тула тулюур тунха үбгэд, хүгшэд, олон үхибүүдтэй зондо багаар туһална. Мүнөө арад зоной этигэл найдабарине харюулаагүй олон депутадууд лахлад Арадай Хуралда дэбжүүлэгдэжэ байна.

Арадай Хуралда холын хараа бодолтой, ажабайдалда дүй дүршэлтэй юумэ бүтээжэ шадаха залуушуулые шэлэжэ һунгаха ёһотойбди. Би Дэрээнэй һунгуулинн 24-дэхи округһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадаар Олег Цыбиктарович **Дондупов** ехэ таараха гэжэ һананаб. Нүхэр Дондупов Зүүн Сибирнин технологическа институт дүүргээд, барилгашан-инженерээр нютагтаа 20 жэлдэ таһалгаргүй ажаллажа байнхай.

Олег Цыбиктарович Хурамхаанай ПМК-да ажаллаха үедөө Аргата һууринда 2 дабхар гоё һайхан, уужам соёлой байшан бодхооһон юм.

Нүхэр Дондупов ажалай амта таниһан, хүнэй һайн һайхан үүсхэлые дэмжэдэг юм.

Ямаршье ажалда ажаллахадаа, эхилһэн юумэеэ эсэстэнь хүргэдэг, архи ба тамхи амандаашье хэдэггүй, мүнөөнэй залуушуулай дунда шанга журамтай хүн гэжэ тоолоноб.

Санжадма Самуевна **Цыдыпова**—Буряад Республикын габьлата малшан:

—Урдань манай үбгэд хэлдэг һэн: «Холын хамбаһаа, өөрын хубараг дээрэ». Энэ зүб гэжэ һанадагби. Манай депутат байһан Ю. И. Алексеев Улаанхаан нютаг[illegible]ийдсэнүүдые асфальтаар[illegible] шэнэ һургуули барюу[illegible]жэ найдуулаад, һүүлынь[illegible]гурбан жэл соо харагдахаашье болишоо. Нимэ депутат хэндэ хэрэгтэйб?

Аймаг, нютаг соо ажаллаагүй депутадууд хэндэ хэрэгтэйб? Энэ ушарые бидэнэр һайса ойлгообди. Олег Цыбиктарович манай нютагта машина, тракторнуудай гараж сохэ оролдожо барилһан. Бага балшар һаһанһаа журамтай хүүүн. Тиимэшье байха ёһотой. Эхэ, эсэгэнь нютаг нутагдаа хүндэтэй зон. Үнэхоороо, «шэнжисэһээ обёос ургадагүй гэнэндэл» уг гарбал яһалашье удха шанартай. Бидэ, нютагаархидынь тэрээнэй түлөө дуугаа үгэхэбди.

Дондоб Цыденович **Аранзаев**—Улаан-Тугал орденто механизатор:

— Алла тосхоной ажалшад нэгэн дуугаар Олег Цыбиктарович Дондуповые Арадай Хуралай депутадта кандидадаар дэбжүүлхэдээ, һайн талыень гэршэлһэн нимэ бариньта хэлээ:

Нэгэдэхээр, 40 наһан соогоо нухэр Дондупов ПМК-да прорабаар, инженерээр, РСУ-да начальниггаар, аймагай гүйсэдкомой түрүүлэгшын сэлгэгшоор, партийн райкомой нэгэдэхи секретарьяар ажаллаһан түүхэтэй. Улаан-Удэ хотынгоошье хүдөө нютагуудай зоннне һайса таниха мэдэхэ, арад зоной аша туһын түлөө ороддодог хүн.

Хоёрдохёор, Аргагуун, Аргата, Майск, Могойто, Һахала, Алла, Уланхаан, Шамаанка нютагуудай баяра ёйдал һайса мэдэхэ хүн. Бидэнэртэ шэнэ юумэ, шэнэ хэрэг ажабайдалда нэбтэрүүлхэ саг ерээ. Тиимэһээ хүүшан ёһоороо ажаллаха сагнай үнэржэ, шэнэ залуу кадрнууд ерэхэ ёһотой. Яншье эдэ нүхэдэй хэлэһые дэмжэнэб. Арадай Хуралай депутадта кандидадуудтай парни нягтаар таниласажа, тэдэнэй округой зондо хэр аша туһатай байһыень гүнзэгырөөр бодомжолко үзэһэнэй удаа дуугаа үгэхэ ёһотойбди. Урдынхи, аал аймаг дэ-рэнээ «үгтэнэн» хүндэ дуугаа үгэс гэлсээд, миин нэ-рэ зүүһэн депутадуудтай ябаэбди. Аймаг, сомон соо ажалладаг хүн Арадай Хуралай депутат байха ёһотой. Дээдын засагай зургаанда маанажаа түлөөлһэн хүмнай бодото дээрээ ажал, хэрэг бүтээжэ, хүнүүдэй, нитын эмхи зургаан болон коллективүүдэй захяануудые дүүргэжэ шадаха, шадамар бэрхэ депутат мүнөө сагта хэрэгтэй.

Нимэ хүнүүдэй нэгэнинь Олег Цыбиктарович Дондуповоо болоно. Би олон арбаад жэлдэ нютагтаа ажаллаһан тула хүгшэн, залуушье кадрнуудые мэдэхэб. Мүнөөнэй залуу кадрнуудай дунда Дондуповһаа бэшэ үлүү бэрхэ хүниие харанагүйб.

Олон жэлнүүдтэ Улаанхаан нютаг өөрын подстанцигүй байһан. Олег Цыбиктаровичын туһаламжаар Майск-Улаанхаан гэһэн ЛЭП-35 шэнээр татагдажа ашаглалгада үгтөө бэлэй. Нимэ баримтануud олон.

Болохоёо байһан һунгалтада Олег Цыбиктарович Дондупов Арадай Хуралай депутат болоо һаа, манай хүндэ ажабайдалда туһалха, ургашатайгаар ажаллажа шадаха гэжэ этигэнэб.

В. БАТОРОВ.

Мүнөө хаа хаанагүй Буряад Республикын Президентдэ, Арадай Хуралай депутадта кандидадуud дэбжүүлгдээд, һунгагшадтайгаа уулзалгануудые үнэргэжэ, мүнөөдэрэй хүшэр хүндэ байдалһаа ажалшадые гаргаха ямар хараа зорилгонуудые бэелүүлхэ тухайгаа өөр өөрынгөө тодорхой түсэбүүд тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгэнэ. Хойто-Байгалай аймагай захиргаанай гулваа, Буряадай арадай депутат **В. В. Старков** Арадай Хуралай депутадта кандидадаар һунгуулиин Нижнеангарскын 33-дахи округһоо дэбжүүлэгдэжэ, һунгагшадтайгаа уулзалгануудые үнэргэжэ эхилбэ. Манай тусхай корреспондент К. Э. Жамьянов һаяшаг В. В. Старковтой уулзажа, Бурладай арадай депутат ябахадаа, ямар ажал ябуулга бэелүүлһэн, хэрбээ Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат болоо һаа, ямар хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлжэ шадаха тухайгаа хөөрэхыень гуйба.

ХОЙТО-БАЙ ГАЛАЙХИДТ ХЭН ТУҺАЛХАБ?

— Валерий Васильевич! Таниие Шэнэ-Уоян һууринай һунгагшад олоороо дэбжэжэ, Буряадай арадай депутадаар дэбжүүлһэн байна. Та, Буряадай арадай депутат ябахадаа ажалшадайнгаа захилые али зэргэ дүүргэбэ гээшэбта?

— Зүб даа. Буряад Республикын арадай депутат болохо гээшэ тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ байгаа. Юундэб гэхэдэ, энэ Шэнэ-Уоянай округһоо намтай хамта КПСС-эй Буряадай обкомой таһагые даагша В. Ф. Подлеснов, Шэнэ-Уоян һууринай поссоведэй түрүүлэгшэ ябаһан А. И. Климентьев гэгшэд кандидадаар дэбжүүлэгдэнэн байгаа. Эдэнэр дээдын эрдэм һургуулитай, дүршэл шадабритай, эдэбхитэй хүтэлбэрилэгшэд сэлэй. Программа нуудыньшье һонирхолтой һэн. Тиибэ лабашье һунгагшад намайе олоороо дэмжэн, Буряадай арадай депутадаар дэбжүүлһэн юм. Би Дээдэ-Ангар мүрэн дээгүүр ашаатай машинануудай ябаха хүүргэ баринха хэрэгтэ туһалхаб гэжэ үгээ үгэһэн байгааб. Мүнөө хүүргэ түлөг дуплаа баригдажа, ашаглалгада туршаака саг ойртожо ерэнхэй. 300 метр ута хүүргэ энэ ехэ мүрэн дээгүүр баринха гээшэ тиимэшье амар хэрэг бэшэ байгаа гээшэ ааб даа. Шэнэ-Уоян посёлоһоо Кумора һуурин хүрэтэр 80 километр авто-харгы баринха хэрэгтэ бага бэшэ хубитала оруулалсааб. Мүнөө энэ харгыгаар автобус ябадаг, хүнине зөөдэг болонхой. Шэнэ-Уоянда асфальт-бетоной холисо хэхэ завод хоёр жэлэй саанахана ашаглалгада оруулагдаа юм. Энэ заводой барилга хэхэ хэрэгтэнь Буряадай арадай депутат һэн тула али бухы аргаар туһалааб. Һунгагшадайнгаа үгэһэн захил, заабариннуудые бодото дээрэнь бэелүүлхэ гэжэ яһала оролдодог хүм. Аймагаймнай экономико хүшэрхэн байдалда ороод байна. Энэ хүшэр байдалһаа гарахын тула манда жэлдээ 10 миллиард түхэриг хэрэгтэй. Хайшан гээд энэ мүнгэ олохо зонбибди. Хамтаараа хэлсэжэ арга боломжонуудаа бэдэрхэл болонолди даа. Аймагаймнай промышленна предприятинууд продукци гаргаха ябадалые 30 процент доошолуулба. Хүдөдэшье байдалнай һүрхэй һайн бэшэ. Үхэр малаймнай тоо 25 процентээр, һүмяха абаха хэрэг 20 процентээр доошолуулагдаа. Бидэ аймагайнгаа ажалшадтай хамтаран хэлсэжэ, ойрын сагта эдэ дутагдалнуудые усадхаха, мүнөөдэрэй хүшэр байдалһаа гараха арга бэдэрхэбди.

— Аймаг дотор байрын гэрнүүдэй, социально-соёлой байшангуудай, БАМ-ай объектнүүдэй барилга хэр хэгдэнэ гээшэб?

— Мүнөө хото, хүдөдэшье барилга хэхэ болоходо ехэ олон бэрхэшээлнүүд дайралдана. Барилгын материал аргагүй үнэтэй. Түмэр харгыгаар, авто-харгыгаар ашаа зөөхэдэ баринлгын материалнаа үнэтэй болоно. Нэгэ вагондо миллион түхэриг үнэтэй баринлгын материал тээгээ һаа, хоёр миллион түхэриг вагоной түлөө түлэхэ ушартай болоно. Хэн нимэ сэн байгуулдаг юм. Ойлгохонь хүшэр. Тиибэ яабашье, һуурин посёлогуудта байрын гэрнүүд, социально-соёлой байшангуудые бариха хүдэлмэридэ мүнгэ олохо һомолнобди. Манай аймаг дотор үнэгэрһэн жэл байрын 52 гэр ашаглалгада оруулагдаа гэхэ гү, али 229 бүлэ шэнэ байратай болоо бэлэй. Тиигэхэдэ Нижнеангарск тосхондо 840 үхибүүдэй һураха дуплаа һургуулинн байшан ашаглалгада тушаагдаа юм. Нижнеангарск тосхондо больницын байшан, түбэй котельнэ баригдажа эхилэнхэй, Кумора, Дээдэ Заямха һууринуудта соёлой байшангуудые, Байкальское, Уоян тосхонуудта сад-ясли барюулха асуудал зүб тээшээ шидхэгдэнхэй. Проектно-сметнэ документаци бэлэн болоо. Мүнгэн, баринлгын материал, баринлгашадшье олдонхой. Байгша ондо энэ дээрэ дурдаһан объектнүүдэй баринлга эхилхэ зорилготойбди.

— Хойто-Байгалай аймагай газар дайда дээрэ БАМ-ай баринлгашад ехэ хэмжээнэй ажал хүдэлмэри хэ, хэжэшье байнаар. БАМ-ай баринлгашад мүнөө хүндэ байдалда ороноой. Аймагай захиргаан ямар туһаламжа хүргэнэб?

— Манай Хойто-Байгалда БАМ-ай баринлгашад олон һуурин, посёлогуудые бухэли Северобайкальск хото, Байгалай, Байгалай эрьеын 12 километр тоннель баринһан юм. Мүнөөшье БАМ-ай баринлгашад Хойто-Байгалда БАМ-ай һуулшын объектнүүдые, байрын гэрнүүдые баринна. Россий Федерацийн гүрэн эдэнэртэ ямаршье туһаламжа хүргэнэгүй. Тиибэ яабашье, БАМ-ай баринлгашад Хойто-Байгалай газар дайда Дээрэ баринлга хэнэ. Манай аймагай захиргаанай захилаар Кичерэ тосхонһоо Уоян тээшэ авто-харгы асфальтаар хушана, Кичерэ, Нижнеангарск, Уоян, Ангой тосхонуудта байрын гэрнүүдые, социально-соёлой байшангуудые бариха юм. Байгша ондо БАМ-ай баринлгашадта 2,5 миллиард түхэриг баринлга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ захил үгөөд байнабди.

— Россий Федерацин, Буряад Республика аймагай хүгжэлтэдэ али зэргын туһаламжа хүргэнэб?

— Бидэ аймагайнгаа ажахынуудһаа, худалдаа наймаанай эмхинүүдһээ, акционернэ нэгэдэлнүүдһээ дүрбэн миллиард түхэриг налог суглуулнабди. Тэрэнэймнай 70 процентыень Россий[illegible]ийн, Буряад Ре[illegible] бюджедтэ эльгэнэ[illegible] миллиард түхэриг[illegible]зо ажахынуудна[illegible] оруулна. Энэ мүнг[illegible]хинь мүн лэ Росси[illegible]ийн, Буряад Ре[illegible] бюджедтэ һомолно[illegible]донь, ехэшье мүнг[illegible]нагүйбди. Гарда [illegible] Улаан-Удэ, [illegible]даар, эдэб шатын [illegible]гшэдтэ хандаха[illegible] бологдоно. Үнэрһэ[illegible]ска хото өөрөө[illegible]дерацийн барилга б[illegible]

ҮГЛӨӨДЭР ТУХАЙГАА БОДОМЖОЛОН...

Мүнөөдэрэй эрхэ байдалай хэды хэсүү хүндэ байбаш е, манай райондохи барилга абажа харахада, юумэн даншье муу гэжэ хэлэхын аргагүй. Райсней Баринлгашад үглөөдэр тухайгаа һанаата болон, Баринлгынгаа эршэ һуларуулаагүй. Закаменскда баригдажа, ашаглалгада үгтэһэн хүүгэдэй болон шүдэ эмшэлэгэй поликлиникэнүүдэй, боксын залай, һүнэй кухнинь байшангууд нюдэндэ дулаанаар харагдана.

Гансал 1993 ондо 1 миллиард 504 миллион түхэриг мүнгэн баринлгада хэрэглэгдээ, энээнэй 204 миллониинь гэр байра баринлгада һомолгодһон юм. Хүн зониие социальна талаар хангалгые һайжаруулгын байдал абажа харахада, Үлэгшэндэ хүүгэдэй хөөр саад, соёлой байшан, Закаменскда 2-дохи дунда һургуулиин байшанда залгалаа, Монголой хилэ дээрэ хиналтын пункт, ветерануудай байшанда бани гэхэ мэтэ объектнүүдэй баригдаһаниинь ехэ һайшаамаар.

Энэ жэлдэ һургуулиин 4 байшан, спортын 3 зал, ан үсхэбэрилхэ фермэ, 18 квартиратай ажаһуудалай гэр, 40 квартиратай гэрэй нэгэ блок-секциинь ашаглалгада үгтэхөөр хараалаатай юм. Гэбэшье мүнөөдэрэй түгшүүрилтэ үе сагта мүнгэ алтан бюджедтэ үгы байна, предприятинуудай бэе бээдээ үритэһэн ушараар ямар нэгэн объект бариха туһай һанаашархахань хүндэл юм бээ.

Тоёд үүсхэл ороолдолгын байһан сагта баринлга зогсоногүй. Эндэ жэнээ болгон Ч. Б. Шагдуровай хүтэлбэрилдэг «Тайга» гэһэн бага предприятие дурдалтай. Тус предприятинин баринлгашад захилшадһаа баринлгынгаа сметнэ сэнгэй бухы мүнгые уридшалан абажа, нэмэлтэ мүнгэ һомолхыень баадхангүй, түрэгэн саг соо баринлга хэжэ дүүргэнэ.

Тиигэжэ захил хэгшэдшье, подрядчигшье сэдьхэл дүүрэн үлэнэ гээшэ. Зүгөөр ажалдаа нимээр хандаха ябадал хаа хаанагүй адлц бэшэ. Баринлагшадай эмхинүүдэй зарим хүтэлбэрилэгшэд баринлга-хабсаралгын хүдэлмэриин түлөөһэнэй коэффициент райондо ямаршье үндэһэгүйгөөр доошолуулагдана гэжэ тоолоно. Республика дотор тус коэффициент 1200 хүрэдэг районой захиргаан баринлагшадай коллективүүд тухай һанаата болон, баринлгын бааза һандаргаахагүйе ороддожо, баринлга-хабсаралгын хүдэлмэриин коэффициент доошолуулха баатай болоно. Тиигээгүй һаань, гансал өөһэд тухайгаа бодомжолдог баринлагшадай орондо ондоо районуудһаа баринлагшад ерэжэ болохо бшуу. Тиигэжэ өөһэд тээшээ «хүнжэлоо» татагшад олошорхо, банкродуud боложо хосорходоо болохол. Гэбэшье мүнөөдэрэй захил хэгшэд шэлэн абаха аргатай—хэнэй үнэ сэн, арга шадал таaруу байнаб, тэдэл баринлагшадые урижа, хэрэгтээ хабаадуулха болоно.

Баринлгын шанар дээшэлүүлжэ, эршьень түргэдхэхэ хэрэгтэ баринлгын эмхинүүдтэ лиценсин үгэлгэ ехэхэн нүлөө үзүүлхэ. Баринлгын зарим тэды хэмжээнһээ хазагайһан подрядчигууд архитектурын хиналта доро байха.

Закаменск хотодо ажаһуугшад, район бүхыдөө Закаменскын бии болоһоор 50 жэлэй. Эдэн вольфрам-молибденэй комбинадай мүндэлһөөр 60 жэлэй ойнуудые угбэйбал, манай райондо арайхан лэ 700 хүрэдэг банха.

Юундэ нимэ юм гэхэдэ,

Баринлгын талмайнууд дээрэ

таха талаар бэлдэжэ байнхай. Эдэ һайндэрнүүдые район һайн байрануудтайгаар угтаха эрэгтэй.

Хэрбээ нёдондо баринлгын 57 объектнүүдэй байһан һаа, мүнөө энэ тоо 65-да хүрэнхэй.. Баринлагшадай, районой захиргаанай хүтэлбэрнин түйлаһан дүй дүршэлөө шэнэ арганнуудаар һайжаруулан, баринлгын бааза бэхижүүлэх, абаһан эршэеэ һуладуулаагүй һаань, захаминаархин һаядаа социально-соёлой шэнэ байшангуудтай болохо аргатай. Ажалаа наринаар эмхидхэжэ, хэрэгтээ һайнаар, зүбөөр хандаа һаа, мүнөө үе сагта үрэ дүн түйлахаар.

Хүдөө нютагуудые һэргээлгыч асуудалнуудые шидхэлгэдэ нютагай захиргаанай үүргэ ехэ бээ. Нютагай түлөөлэгшэдэй ажалша шанар, үглөөдэрэйнгөө байдал тухай ямараар бододогынь, ажалаа ямараар эмхидхэдэгынь эндэл харагдаха болоно.

Мүнөө жэлэй баринлгын түсэб дүүргэгдэхэ аргатай гү—энэ олон лэ юумэнһээ дулдыдаха. Нэн түрүүн—районой захиргаанай баринлагшадтай нэгэн һаналтай хүдэлжэ, республикын правительствын зүгһөө һомолгодохо ёһотой мүнгэмэй үгтөө һаань...

Бэе бээ ойлголсон хүдэлөө һаа, амжалта туйлахаар гэжэ нёдондоной хүдэлмэриин дүнгүүд харуулна.

О. БОРИСОВА,
Захаминай районой архитектурын таһагые даагша.

Эрдэмтын һанамжа, дурадхал

Газартаа сэн тогтоохоор саг тулаа

Буряад ороной газар таряалан гол түлэб хада уулануудай хонхор соо, гол горхонуудай үнхэрнүүдээр оршодог юм. Нимэ газарай хүрьһэнэй байдал хүн бүхэндэ эли ааб даа. Үни удаан саг соо сэбдэг хүйтэн, хүрэнхэй байхаһаа гадна хүрьһэнэй үрэжэлтэ хубинь (гумусынь) нилээд бага, хүнгэн шанартай аад, элнэлиг шоройтой, биофил гэһэн тон хэрэгтэй бодосоор багаар хангагданхай байдаг гээшэ. Эдэ бүгэдые шэнжэлжэ үзөөд Сайхадаа, хадалиг үндэр газарые ашаглахадаа, тэндэхи байгаали зүбөөр хэрэглэхэ, ёһо гурилыень нариналр баримталха ушартай. Тинхэдээ газарайнгаа хүрьһэнэй байдалыень, хүрьһэнэй байгуулалтын онсо шэнжэ шанарыень һайн мэдэхэ, һалхинай гэмтэлгэһээ, уһанай нуралгаһаа газарай хүрьһэн хэр тогтууритай байдагыень зүбөөр сэгнэжэ, тодорхойлжо һураха хэрэгтэй болоно.

Хүдөө болон ойн ажахынуудай газараа удаан сагай турша соо, мүн журамгүйгөөр хэрэглэһэнһэнь болжоо мүнөөдэрэй байдалдаа Буряад Республикын газарай нөөсэ айхабтар муу, дорой байдалда оронхой. Шэнэ боро газар элдүүрилдэг болоһонһоо хойно 1963 ондо аяар 175 мянган гектар газарай муудажа эхилһэн һаань, хариг арбан жэл үнэрһэн хойно 1973 ондо мууданан талмайнинь 3 дахин ехэ болоо. Мүнөөдэрэй байдалаар һалхинһаа, уһанһаа гэмтэһэн талмайн бухы хахалгадаг газарайнь аяар 60 процентые эзэлнэ. Олохон ажахынуудта илангаяа хуурай-талата зонодо газарай гэмтэхэ ябадал аюултай хараада хүрэбэ. Тусхайлан хэлэбэл, бухы талмайн 70—85 процентнь һалхинһаа, уһанһаа гэмтэгдэ. Нимэ газарта таригдаһан ороонто ургамалнуудай ургасань тон бага, таригдаһан үрэнэеэ арай шамайл гэжэ бүтүүлдэг байха юм. Жэл ерэхэ бүри һалхинда үлеэлгэжэ, уһанда нуража гэмтэгдэнэн бэлшээрнин талмайнуудай улам үргэдэжэ байһаниинь халагламаар. Ой тайгата зонодо гам хайрагүйгөөр модонуудые отолходонь, жалга, нуһагууд олон боложо, хабартаа ойн саһанай хайлахада, һайраман уһан нэгэ тээшээ урдахадаа, газарайнь хүрьһэ гэмтэжэ һалгаана бшуу. Нимэ байдал дээрэһээ жалга, гаргануудай бии болоходо, элнэй элбэгжэжэ, ехэхэн талмайн хүрьһэн муудажа эхилнэ. Энэ талаар ямар хэмжээнүүд абтаха ёһотойб гэбэл, нэн түрүүн Буряад Республикын газарай нөөсын мүнөөдэрэй байдалда зүб сэгнэлтэ үгэхэ, дансалалгые эрхилхэ, газарай кадастр зохеохо шухала болоно. Хоёрдохёор, газарай хүрьһэнэй үрэжэлтэ хубинь гол шэнжэнүүдтэ портредиэ характеристикэ үгэхэ математико-статистическэ түхэл маяг зохёохоор саг хүрэжэ ерэбэ. Гурбадахяар, республикын газарай хүрьһэнэй ба экологиин талаар карта зохёон байгуулжа, тэрэнэй үндэһэн дээрэ газар хэрэглэхэ, мүн газарай хүрьһэнэй схээр гэмтэһэн райснуудые, территориннуудые онсолон харуулһан газарай хүрьһэнэй болон географическа талаар түсэб хараалха хэрэгтэй. Дүрбэдэхсэр, 200—300 мянган гектар гэмтээгдэһэн газар хүдөө ажахын хэрэглэмжэнээ гаргажа. Дахинаа хэрэглэдэг болохын тула тэрэнээ шэнээр элдүүрилжэ эхилхэ болоно. Һүүлшынхи табадахинь хадаа газарай хүрьһэ һалхинһаа, уһанай нуралгаһаа аршалан хамгаалхын тула агротехнологиин талаар эрдэмэй туйлалтануудые бэелүүлжэ байха, газарай хүрьһэнэй үрэжэлтэ хубине дээшэлүүлхын тула нютаг бүхэндэ таарамжатай агрохимическэ болон мелноративна снол арганнуудые хэрэглэхэ, тэрэнние нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ шалгалта табиха гээшэ тон шухалада тоологдоно.

Газар болон газарай хүрьһэ ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ талаар дээрэ дурсагдаһан эдэ шухала асуудалнууд республикые хүгжөөхэ социально-экономическа хараа зорилготой нягта холбоотой байна. Энээн тушаа хэлэнгүй гарахын аргагүй. Газар гээшэмнай үлэдээринн ямаршье хэрэгсэлтэй тон адилар сэгнэгдэхэ ёһотой юм ааб даа. Зүгөөр тэрэнэй сэн тухай асуудалай мүнөөшье болотор шидхэгдэгүй байһаниинь харамтай. Үшар тиимэнээ газар хэрэглэгшэд газарайнгаа хүрьһэ арга шадал соогоо хэрэглэхые оролдон, ямаршье сагта түсэбөөр хараалагдаһан ургасала суглуулжа абахые оролдодог байна ха юмбибди. Нигэжэ бидэ газарайнгаа үрэжэлтэ хубиень эрид муудаһаанабди. Тиимэһээ [illegible] ноосын түлөө тогтуури[illegible] тогтоохо шухала болон[illegible] хэрэгтэй газараа хэрэглэ[illegible] хэдээ, тэрэнэй анханай[illegible] дал ямаршуу байгааб[illegible] нээ газараа сэнгыень[illegible] зүбөөр тодорхойлхо[illegible] анхаатар ехэ удха шан[illegible] Энэ талаар бухы га[illegible] газарай хүрьһэнэй ба[illegible] зүб сэгнэлтэ үгэхэ [illegible] Байгаали хамгаалха [illegible] ябуулгануудые бэелүү[illegible] түлөө газар хэрэглэ[illegible] урмашуулха талаар [illegible] түлөөрэ гу, али налог[illegible] гэлэлтэ үгэхэ эконом[illegible] гурим зохёохо хэрэгтэй[illegible] бэ экологиин талаар [illegible] дол ушаруулагдаа гэжэ[illegible] экономическа санкци [illegible] абтаха ёһотой бшуу. А[illegible] эрхилхэ шэнэ эрхэ бай[illegible] абтаһан нимэ хэмжэ[illegible] ганууд пэн түрүүн г[illegible] шанар тодорхойлхо, [illegible] байдалай сэн дээрэ тус[illegible] дэхэ болоно. Манай ур[illegible] бигдаһан эдэ зорилгоо[illegible] бэелүүлхын тула дэрэ[illegible] сагдаһан олон тоото ас[illegible] нуудлаа гадуур газар [illegible] лэгшэдэй, эзэдэйнь м[illegible] лые дэешэлүүлхэ, тэд[illegible] хүрьһэн тухай эрдэм м[illegible] олгохо, агрохимическа[illegible] грамма, агротехнологи[illegible] мэтые ойлгодог болохо [illegible] тэнь туһаламжа үүүлэ[illegible] гатайбди.

— В. КОРСУН[illegible]
Россий эрдэмэй академи[illegible] Сибирнин отделениин[illegible] рядан Биологиин инс[illegible] тудай директор, биолог[illegible] эрдэмэй доктор, [illegible]

Үдэ гол дээгүүр гарадаг үргэн хүүргын баринлга 1984 ондо эхилһэн юм. 1996 ондо гүйсэд баригдажа тушаагдахаар хараалагданхай. Гүрэй соохи байдалай, сагай хэды хүндэ болоошье һаань, энэ баринлгын хүдэлмэри хараалагдаһан гуримаараа ябажал байдаг.

Акционернэ бүлгэмэйхид хүдэлмэрилэгшэдэйнгээ мэргэжэл дээшэлүүлхэ талаар ехэ анхарал хандуулдаг гээшэ. Ушар тиимэһээ ажалай гурим эбдэхэ ябадал эндэ үзэгдэдэггүй.

**ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түрүү крановщик Фанави Ма

Мухар-Шэбэрэй аймагай Хошуун-Үзүүрэй дунда һургуулийн шэнэ шэглэлээр ажаллажа байһан коллективэй ажал хэрэгүүдтэй, уран шүлэг бэшэдэг үхибүүдтэй таанадаа танилсуулхамнай. Арадайнгаа ёһо заншалнуудые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадажа байһан энэ һургуулийн багшанар, үхибүүд тухай һонин материалнуудые уншагшадайнгаа анхаралда дурадханабди.

ШЭНЭ ШЭГЛЭЛЭЙ ҺУРГУУЛИ

Мунөө үедэ манай һургуулида 45 багшанар-хүмүүжүүлэгшэд хүдэлнэ. Тэдэнэй дунда буряад арадай габьяата хоёр багша, арадай гэгээрэлэй табан отличник, гурбан багша-методист, дүрбэн ахамад багша, 45 багшанар соёһоо 31-ниинь түрэл һургуулиниигаа шабинар болоно.

Багшанарай коллективэй гол зорилго гэхэлэ, оо-һэдынгөө дүршэл шадабарние үргэдхэхэ, шэнэ аргануудые хэшээлнүүдтээ хэрэглэхэ ба шудалха, һурагшадые буряад арадайнгаа ёһо заншалые, элинсэг хулинсагайнгаа һургаалые шудалан үзэлгээсэ үргэлжэлүүлхэ.

Һургуулийнгаа, хүүгэдэй саадай хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ арадайнгаа ёһо заншалнуудые барилталан, һуралсалай четверть бүхэндэ нэгэ шухала хэмжээ ябуулга үнгэргэнэбди. Жэшээлхэдэ, «Гэр гуламтын һайндэр», «Түрэл арадэйм угалзануud», «Сагаа һарын һайндэр», «Сурхарбаан» гэхэ мэтэ.

1960-аад онуудаар Цыренов Бальжинима Цыреновичэй хүтэлбэри доро байгуулагдаһан хизаар шэнжэлэлгын музей комплексын хүмүүжүүлгын гол түб болоно. Үнгэрэгшэ жилдэ һургуулидамнай «Гэсэрэй нэгдэл» гэжэ бүлгэм «Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая» гэһэн уряа доро һурагшад хүдэлжэ эхилһэн байна.

М. ЭРДЫНЕЕВА,
һургуулийн һуралсалай таһагые даагша.

«БУУРАЛҺАА ҮГЭ ДУУЛА»...

«АЛТАН БУЛАГ» ГЭЖЭ АРАДАЙ АМАН ЗОХЁОЛОЙ БҮЛГЭМ ТУХАЙ

«Алтан булаг» гэжэ арадай аман зохёолой (фольклорно) бүлгэм манай һургуулида үнгэрөөшэ намарһаа хүдэлжэ эхилээ. Арбаад гаран хүбүүд, басагад бүлгэмэй гэшүүд боложо. «Түрүүн байһан юумые түүхын һайнаар һэргээжэ, мартагдажа байһан юумые мандуулжа» эхилээ һэн.

Элинсэг угайнгаа эртэ урдаһаа абажа ябаһан хүмүүжүүлгын ёһо гуримуудые, урданай нютагайнгаа дуунуудые ба үреэлнүүдые үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдһөө һуража, бэшэжэ абанабди. Жэшээнь Санжиева Дашима, Нагмитов Данзан, Дугаржапова Долгоржан. Буряад арадайнгаа түнээгы ухаатай үреэлнүүдтэй, сэсэн мэргэн оньһон үгэнүүдтэй, эхэ, эсэгынгээ захяа заабаринуудтай танилсажа байхадаа, хэды гоё гээшэб!...

Мунөө энэ үедэ, үндэһэн хэлэ, бэшэгэйнгээ, улам ехээр һэргээгдэжэ байхада, баһал мартагдажа байһан уг гарбалаа шудалжа, мэдэжэ абаха гээшэ ехэ дэмбэрэлтэй байна «Хүн шубуун угаа, уһан эрьеэ дахадаг» гэжэ оньһон үгэ дэмы хэлэгдэггүй юм байна гэжэ ойлгожо абанабди.

Нютагайнгаа үндэр наһатайшуулай мандаа уг гарбалаа хэлэжэ, заажа, угай бэшэг тухай хоорэжэ, дамжуулжа үгэхэдэнь, бидэ аргагүй сохёор баярланабди. Мүншье урдандаа нютагайнгаа буряадуудай дууладаг дуунуудые суглуулнабди. Дуунууд гээшэмнай арадай аман зохёолдо баһал ехэ һуури эзэлдэг байна ха юм.

Нютагаймнай 77 наһатай хүгшэн Гармаева Цырма Гармаевна олон урданай дуунуудые мэдэдэг, гоёор дууладаг байгаа. Мэндэ һуухадань, бидэ олон дуунуудыень бэшэжэ абаһан, миндаһан дээрэ дуулаһан дууень буулгажа абаһан байнабди.

Будамал мүнгэн
Жаргаланта
Бурханай хүжээр
манардаг юм.
Бургадаг борын тургэндэ
Боорнин шулуун сасардаг
юм.
Болзортойл нүхэрэйм
холохондо
Бодол зүрхэм гажардаг
юм...

Энэ дуунһаа нимэ нютаг байһан аад, колхоз боложо эхилхэдэ, тэндэ һууһан айлнуудынь зоёһон байна. Энэ Жаргаланта Доодо-Ашангын хажууда байһан юм гэжэ мэдэбэбди. Цырма Гармаевна хүрим түрын дуунуудые, басаганай хадамда мордолгын дуунуудые дуулажа үгэһэн байна:

Арсаннинь дэлгэржэ, —
агуулинин шэмэг,
Айлнуудынь сүгларжа, —
түрын түшэмэл.
Арсахан модондоо
донгодог гэжэ
Алтанхан хүхые бурхан
табяа,
Аладхан газарта жаргаг
гэжэ
Абал эжынь үреэл табяа...

Түгнэ нютаг тухайгаа дуулаһан олон дууень бэшэжэ абаабди.

Жаранхан тохойтой
Түгнэмнай
Жабартайл сэрүүхэн
нютаг юм даа.
Жаахан шаргал
моринойнгоо
Жабартаал шэшэрхэнь
хайратайнь бэ?
Жааханайл ханилсан
нүхэрэйнгөө
Заяандааш мартагдахагүйнь
хайратайнь бэ?

Урдандаа буряад арадайнгаа үмдэжэ ябаһан хубсаһантай, байра байдалтайнь ба ажалайнь хэрэгсэлнүүдтэй танилсабабди. Энэ суглуулһан материалнуудаа бүридхэжэ, хэдэн альбом болгообди. Жэшээлэн хэлэбэл: «Буряадай уг гарбалай түүхэ-һээ». «Шажан мүргэлэй түүхэ-һээ». «Арадайминай ёһо заншалнуud». «Угсаата зоноймнай угай һургаал». «Урданай буряадуудай хубсаһан тухай». «Морин-эрдэни». «Урданай түрэ хүрим тухай». «Буряад арадай наадануud» гэхэ мэтэ.

Эдэ альбом соохи материалнуудые хэрэглэжэ, манай багшанар класстаа нэмэл хэшээлнүүдые үнгэргэнэ. Жэшээлхэдэ, Ханда Гурожановна 6-дахи класста «Морин-эрдэни» гэжэ нэмэл хэшээл үнгэргэнэн байна.

Тэрэ хэшээлдээ нютагайнгаа наһатайшуулые урнаа сайна. Тэдэнь морин тухай ехэ һонирхолтойгоор хөөрэжэ үгөөд, юундэ «Морин-эрдэни» гэжэ буряадуud морёо хэлэдэг байгааб, мориной соло дуудалга тухай хөөрөөд, ажалай ветеран, пенсионер Алексей Будаевич гоё һайханаар мориной соло гүйсэдхэһэн байна.

Лариса Бадмаевна 7-дохи класста «Урданай буряадай хубсаһан тухай» хэшээл хэжэ, басагадай, һамгадай эрэшүүлэй хубсаһа хунарай выставкэ хэһэн байна. Үхибүүдтэ буряад хубсаһанай онсо шэнжэ болон зүүдхэл гоёолтонуудай үшар удхануудые тайлбарилжа, хөөрэжэ ба харуулжа үгэһэн байна.

Нимэ хэшээлнүүд олоор үнгэргэгдэжэ, үхибүүднай мэдээ, хараагүй юумэеэ ойлгожо, һонирхожо абана. Үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдэйнгөө мэндэ байһанда шадаал һаа, олон юумэ ойлгожо, бэшэжэ абаха гэжэ оролдонобди.

Түрэл хэлээсэ үргэжэ, ёһо заншалнуудаа улам саашадань хүгжөөн һалбаруулжа, уг гарбалаа гүнзэгыгөөр мэдэжэ дэлгэрүүлхэ уялгатай ажалаа үшөөл саашань үргэлжэлүүлхэбди гэжэ найдагдана.

Һайхан сагай һалхин
Һалхила алиш зүгһөө.
Буряад ёһо заншалнай
Буурангүй хүгжэһэй.

Л. ОЧИРОВА.
арадай аман зохёолой бүлгэмые даагша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Аман зохёолой бүлгэмэй үхибүүд олон юумэ мэдэдэг. Нютагайнгаа хүгшэн Долгоржап Дугаржаповатай тэдэнэр хөөрэлдэжэ һууна.

ГУРБАТАЙ ДАНГИНА, ТАБАТАЙ ГЭСЭР

Манай томо ехэ байшан 1988 ондо шэнэ жэлэй һайндэроор нээгдэнэн байна. Тэрэ сагһаа хойшо хүүгэдэй саад соо шуурхатай, хүхюутэй... Мунөө сагта хүүгэдэй саадта 50 үхибүүд ябана. Табан жэлэй туршада манай хүүгэдэй саад соо нилээд олон хубилалтануud болоһон байна. Үнгэрһэн жэлэй ноябрь һараһаа эхилээд, манай саад өөрынгөө дунда һургуулитэй хамтараад, «һургуули-саад» гэжэ нэрэтэй болонхой.

Ахалагша бүхэлэй хүмүүжүүлэгшэ Галина Жундуевна Эрхеева юм. Хуушанай хүмүүжүүлэгшэдэй нэгэн болоно гэхэдэ алдуугүй. Анханһаа тэрэ оролдосотой, багшуулла дуратай, сэбэр сагаан сэдьхэлтэй хүн. Хэшээлнүүдээ һонирхолтойгоор, үндэр хэмжээндэ хүрэмөөр үнгэргэхые оролдодог байна.

Бүлэгэй 5—6 үхибүүд бүхы алфавит мэдэнэ, үе-үеэрнь уншажа эхилэнхэй. Энээнһээ гадна манай саадай үхибүүд англи хэлэ үзэжэ эхилэнхэй. Арадайнгаа үндэһэн соёлые, ёһо заншалнуудые хүгжөөхэ хэрэгтэ манай саадта мунөө арадай аман зохёолой кружок хүдэлжэ байна. Энэ кружок эмхидхэдэг Екатерина Бадмажаповна Дашиева ехэ ажал ябуулна.

Нютаг оропойнгоо түүхэ, буряадайнгаа ёһо заншалнуудые бусаан һэргээхэ сагай ерээд байхада, бидэ багшанарта ехэхэн ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулха гэһэн үүргэ даалгагдаад байна гэжэ нанагдана. Үбгэ, эсэгэнэрэйнгээ эрхилжэ ябаһан ажалтухай, буряад зоноойнгоо үмдэдэг хубсаһа хунар, шэмэг зүүдхэл тухай арадай наадануud, дуунууд, жороо үгэнүүд, таабаринуud, үреэл гэхэ мэтын олон материалнуud суглуулагдажа байна.

Манай үхибүүд ба саадай ажалшад һургуулиниигаа, нютагайнгаа, районоо-һайндэрнүүдтэ хабаадалсажа байдагбди. Мунөө жэлдэ «Сагаан һарын дангинын» наадандa Эржена Ширипнимбуева, оройдоол гурбатай басаган онсо илгаржа, «Сагаан һарын дангина» болоһон байна.

«Эдир Гэсэр» гэһэн нэрэ зэргэдэ табатай хүбүүн Амгалан Цыбанов хүртэһэн байна. Энэ һайндэртэ уг гарбалаа мэдэхэ байнаһаа харуулаа, арадай дуунуудые, хатарнуудые тэдэнэр гүйсэдхөө. Тиимэһээ буряад оронойнгоо баян түүхэ, сэсэн мэргэн заабаринуудыень, ёһо заншалнуудыень бидэнэй, багшанарай ургажа ябаһан хүүгэдтэ дамжуулха, буряад ёһоор хүмүүжүүлхэ гээшэ нангин хэрэг болоно.

Э. ДЫМБРЫЛОВА,
хүүгэдэй саадай һуралсалай талые даагша.

ҺУРАГШАД ГУУРҺАЯА ТУРШАНА

Эжыдээ хандалга

Хамагһаал үнэтэй эжыдээ
Халуун үгээ хэлэхэмни.
Зүрхэн соёһоо гараһан
Зулгы үгээ хэлэхэмни.
Хайрата, хүндэтэй эжымни
Хододоо мүнхэ ябыт даа.
Хамшаг, үөшэн хүрэнгүй
Хододоо сарюун байгыт даа.
Хэдышье туһа хүргөө һаа,
Хэзээшье ашытнай харюулхагүйб.
Нюрган дээрээш үргөө һаа,
Наһандаал үритэй байхаб даа.
Харин намайгаа хүлисыш даа,
Хайратай ганса эжымни.
Өөрөөл эжы болоходоо,
Эжым ашаанай хүндые
Эльгэ зүрхэндөө шунахаб.
Одоол тишхэдээ эжыгээ
Зөөлэхэн уян зүрхыень
Үнэнөөр шэбшэн сэгнэхэб.

Ажалай лагерь

Намаг-Толгойн эбэртэ
Нэмжынэ манай лагерь.
Ажалайнгаа амаралтын
лагерьта
Ажаллана манай
һурагшад.

Нянгар

Монсогор жаахан гүлгые
Миини аба асарба,
«Нянгар» гэжэ нэрлэжэ,
Намдаа бэлэг барибa.

Зоригма ЗАМБАЛОВА,
3-дахи классай һурагша.

Ургыхан

Үбэлэй саһан хайлажа,
Үдэртөө болобо дулаахан.
Улаан хадын эбэртэ
Ургаба түрүүшын
ургыхан.

Ирина ОЧИРОВА,
11-дэхи классай һурагша.

Хонишод

Түрэлхид миниг хонишод
Түрүүлнэ хонидоо олоор.
Түргэн һургуулиня
дүүргэжэ,
Туһалхала яарашаб
омогоор.

Миисгэйхэн

Миниг жаахан миисгэйхэн
«Мяу» гэжэ эльгэлнэ.
Мэхэтэйхэнээр харан,
һуулана,
Мяха эржэ эрхэлнэ.

Рэгзэма ЗАМБАЛОВА,
5-дахи классай һурагша.

Тоолуур

Нэгэн, хоёр, гурба —
Нэрэшни хэн бэ?
Дүрбэ, таба, зургаа,
долоо —
Дүүшни хэн бэ?
Наймa, юһэ, арба —
Наһан минии хэды бэ?
Хэн гээшэбши, хэлыш —
Хэды тоо мэдэхэбши?

Саяна ДАШИЕВА,
5-дахи классай һурагша.

Нютагни

Тала дайдань нэмжыгээд,
Тоонто нютагни
һайхан даа.
Таряан ажалаар
суурхадаг
Түгныи хүнүүд зулгы даа.

Борбилоохон

Үбэлэй хүйтэн үнгэржэ,
Бишыхан борбилоо
баяртай:
Үлдэжэ даарахаяа
болижо,
Бэдэриэ эдеэгээ
зугаатай.

Марина ДАШАНИМАЕВА,
5-дахи классай һурагша.

Хабар

Хүйтэн үбэл дүүрэжэ,
Хүр саһан хайлаба.
Үхибүүд хүхюутэй
боложо,
Хүнгэн хубсаһаяа үмдэбэ.
Хүл хөөрсэг болонхой,
Хүхюутэй наадана
газаагуур
Хабарнай дахинаа
эрьебэ,
Хабарнай мандаа ерэбэ.

Туяна ЦЫРЕНОВА,
5-дахи классай һурагша.

Ургыхан

Хабарай һайхан ургыхан
Харгын хажууда
гунхалзана.
Хөөрхэн гоё
нябшаһенайнгаа
Хойнонь орожо шагаана.

Долгор ДЫРХЕЕВА,
5-дахи классай һурагша.

Хабар

Хүхэхэн огторгой
харагдан,
Хүдөө таладам хүбэлзэнэ,
Улаан паранай тула
Уулын оройгоор сасарна.
Сэсэг ногооной хангал
асарһан
Сэнгэлиг хабарай агаар.
Сэлиэг нарата нютагтаа
Сэбэр һэбшээгээр
анхилаал.
Шубууд һайхан хүгжэмөө
Шуулдан, гоёор зохёоно.
Ургы сэсэг һалбаржа,
Уужамхан дайдаяа
гоёоно.
Уһан мүрэн хайлажа,
Уула хадаһаа урдана,
Үүрэй эртын толоние
Ургэн тоонтом угтана.
Ургы сэсэг һалбаржа,
Уужамхан дайдаяа
гоёоно.
Дулим байдал эхэ
нютагтам
Дулаахан хабар
зохёоно.

Минии һургуули

Миниг уужам нютагта
Мантагар һайхан ердондол,
Мүнөөшэ сайжа харагдаг,
Манай харгын эхин болоһон
Минии һургуулиня байшан ла.
Ургэн сэсэр таһалгануудтай,
Үндэр сэхэ хананнуудтай,
Улаахан сэсэгүүдые һалбаруулһан
Уужам ургэн сонхонуудтай,
Уладайм харгын эхин болоһон
Үзэсхэлэн һургуулиня байшан ла.

Октябрина ДОНДОКОВА,
10-дахи классай һурагша.

Хошуун-Үзүүрэй дунда һургуулийн эхин классай үхибүүд туршалгын (экспериментын) түсэбөөр һайн һайхан ёһо заншалаа, буряад зоноойнгоо баян түүхэ, уянгатай һайхан түрэл хэлээсэ үшөө һайнаар шудалжа байна гэхэдэ болохо. Эрдэм бэшэгтэ һургадаг хэшээлнүүдэй хажуугаар багахан үхибүүдтэ хатарай, буряад наадануудай, литературна уншалгын ба ёһо заншалнуудай хэшээлнүүд үнгэргэгдэнэ.

БЭЛИГТЭЙ ҮХИБҮҮД ОЛОН

Үшөө тэдэнэй хажуугаар дуунай кружогто, барилдаанай секцидэ үхибүүд ехэл дуратайгаар ябадаг. Жэшээнь хэлэбэл, 4-дэхи классай һурагшад олон хатарнуудта һуража, нютагайнгаа зоние баясуулдаг.

Эндэ Эрдынеева Арюна, Цыдендамбаева Мэдэгма, Дашцыренова Сэсэг, Чимитова Дарима, Батуева Ирина, Мальцев Витя, Иванов Мэргэн, Дамдинов Буянто, Дугаржапов Базаржап хабаададаг.

Саашань хэлэбэл, дуунай кружогые бэлигтэй багша Г. Д. Шойсоронова ударидадаг. Һурагшад буряад арадай үхибүүдэй, мүнөө сагай эстрадна дуунуудта һурадаг. Энэ кружогто 2-дохи классай һурагшад эдэбхитэйгээр хабаададаг байна, Һаяшаг энэ класста манай нютагай суутай поэт Г. Г. Чимитовэй шүлэгүүдээр зохёоһон дуунуудта зорюулагдаһан ехэл һонин нээмэл хэшээл болоо.

Энээнние багша Б. Ц. Цыбикмитыпова, хүмүүжүүлэгшэ Г. Д. Иванова гэгшэд үнгэргэнэн байна.

«Табан-хурган», «Ханн нүхэд», «Эжэл гансам ерээрэй», «Үнгын голой дангина», «Эхэ тухай дуун», «Эжы, абадаа», «Тоонто нютаг» гэхэ мэтэ. Эндэ Дугаржапова Байгалма, Цыбикмитыпова Ирина, Дугаржапова Таня, Цыбигмитова Арюна, Абидуев Аюр, Мапибадаров Бабу болон бусад һурагшад онсо шалгараа.

Эдэ үхибүүд аймагай эдир дуушадай конкурсдо хабаададаг байна. Нютагайнгаа зоние хужарлуулдаг, республикын телевидени ба радиодо буулгагдажа абтаһан байна. Эхин классай үхибүүдэй түрэлхид һургуулийн ажалые ойлгожо, дэмжэжэ, гоё һайхан буряад дэгэлнүүдые, малгайнуудые оёжо үгөө, энээндэнь бидэ, багшанар ехэл баяртайбди.

Нигэжэ хараад байхада, үшөөшье олон һонирхолтой хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг, үшөөшье олон бэслүүлэгдэхэ түсэбүүд бии. Манай эхин классай һурагшад —бэлигтэй, бэрхэ үхибүүд дэгжэжэ, ургажа байна гэхэдэ болохо. Саашадаа үшөө бэрхэ боложо, дуушад ба хатаршад болоошьегүй һаа, оролдосотой ажалаараа түрэл нютагаа суурхуулха аабза гэжэ нанагдана.

С. БУДАЕВА,
эхин һургуулийн 4-дэхи классай багша.

Хүн болохо багаһаа

ҮБГЭ ЭСЭГЫН ҮРГААЛТАЙ...»

...жэлдэ манай һурагшин классуудта бу... багшагаа ёһо заншал...ньһэн байна. Зу... ...гэ нээмэл хэшээл ...ергэнгээр хоорэ...

...ассай багша Эльви...ировна Цыбанова ...ласта **«Шубуун гарбалтай модон сэргэтэй»** ...мэл хэшээл үнгэр...йна. Энэ хэшээлэй ...ухибүүдые бу...йнгаа угай түүхэ...ихуулха, уг гарба...болгохо гэһэн бай...

...мдэхэ, нютагаа ...адаа хүндэлхэ мэ... **хүн найдамтай»** гэ... уран зохёолшо ...рдынеев бэшэһэн ...б лэ даа. Һургуу...ергэд, ажабайдалай ...харгы замда гара...үрэйн нютаг, хам...н үетэн нүхэд, уг ...ртагдадаггүй ха ...Тиимэ хадань хэлээ...уг гарбалаа мэдэжэ ...шэ һайн хэрэг бо...

...шэлдэ багшань. ...нь булта буряад ...а үмдоод, өөһэдынгөө ...арбал арбан үе хүн...өрэжэ үгэжэ байха...ясажа, урмашажа ...ди. Эльвира Влади...хэшээлэйнгээ эхин...д арадайнгаа уг гар...үүхэ тухай, нютаг...угай бэшэг һайнаар ...ндэр наһатай Зан...лович тухай хөө...эбэ. Энэ угай бэшэг...уг гарбалнай Хорин...ньһэ үндэһэтэй. Түг...ата 7 эсэгэнэр: Хуа...бүүд, Шарайд, Хар...агаан, Батанай гээд ...гжэ мэдэбэбди.

...хшээлнээ үхибүүд ...онирхолтой юу мэдэ...аб гэхэдэ, «хүн аха...гал захатай» гэһэн ...гтын удхаар Хорин...ын тон ахань — Гал...нигээд Хуасай, Хуб...Хүдай, Шарайд, Хар...ршад, Болонгуud, Са...Хальбан, Батанай бо...ма захаһаань эхилжэ, ...ь хэлэдэг байна. Хорин 11 эсэгэнэр ...бүүтэй байгаа гэжэ ...ө. Галууud 10 хүбүүд...йнгаа Хуасай—8, Хуб...8, Хүдай—7, Шарайд ...Харгана—10, Гиршад—...зонгуud—6, Сагаан—...льбан—6, Батанай—7. ...мэд үрдандаа буряа...уудаахадаа, угай хү...рбэн асуудал һурадаг ...ньһэн.

Ямар үндэһэтэн боло...ха?

2. Ямар обогой буряад боло...оха?

3. Хорин алид (ямар эсэгын) болохоха?

4. Жэшээнь, Шарайд гээ...наань, Шарайдай ямар ...хүүрэйнь (хүбүүнэйнь) болохобта?

Һүүлээрнь һургуулиниймнай библиотекарь урданай домог хоорэжэ үгөө, юундэ буряадуud урданһаа эхилжэ, «хүн шуубуун гарбалтай, хүһан модон сэргэтэй» гэжэ хэлдэг болооб гэжэ, мүн хүн шуубуунда шүтэдэг болоһон заншал тухай хөөроо.

Энэ Эльвира Владимировнагай хэһэн хэшээлнээ үхибүүд мэдээгүй, дуулаагүй олон юумэнүүдээ ойлгожо абаба ха гэжэ нананаб.

Хэшээлэй түгэсхэлдэ үхибүүд уг гарбал тухай ехэ удхатай гоё үреэлнүүдые хэлээ:

Эсэгын энэрхы үреэлһээ
Эрын хүсэн заншраг.
Эхын урихан үреэлһээ
Энэрхы сэдьхэл һалбараг,
Бусадай дүнда
ороходоо,
Буурал ёһынь сахижа,
Үнэтэй шухаг һургаалаа
Үри бэедээ дамжуулжа
ябагты.

Лопсон Тапхаевай шүлэг Ширипова Сэсэг уран гоёор уншажа үгэбэ:

Уг гарбалта
Уугаи буряад арадная
Үни холын
Үбгэн эсэгын
һургаалтай.
Элинсэг хулинсаг
Эмгэн эхын үлөөһэн,
Эгээл нангин
Эбдэршэгүй хатуу
заяатай.
Аха зоноо
Үншэн үрөөһэн
Альган дээрээ үргэхэ,
Аба эжыгээ
Аргагүй ехээр хүндэлжэ,
Үлгэ һалга зоние
Орхижо, огто
Гаража болохогүй гэһэн
Ye сагай
Үнгэтэ һайхан заршам
Энэ хүрэтэр асарһан
Урдын урдаһаа
Бүлган хамсыта
Буряад зомнай һайхан
даа.
Баян дэлгэр
Гурим ёһын эзэн лэ!

Нигэжэ багшын үхибүүдээ эхин классһаань эхилжэ, буряадайнгаа ёһо заншалда, түрэл хэлэндэнь, уг изагуурта-гань һургажа, дуулуулжа байхада, ехэ дэмбэрэлтэй байна.

Багша бүхэлэй хэшээлээ нигэжэ үнгэргэжэ байбал, үхибүүднай түрэл хэлээсэ, ёһо заншалаа, уг гарбалаа хэлы һайнаар мэдэдэг болохо байнаб гэжэ нанагдана.

С. ЭРДЫНЕЕВА,
һургуулийн эмхидхэгшэ.

БЭЛИГТЭЙ ҮХИБҮҮД ОЛОН

Үшөө тэдэнэй хажуугаар дуунай кружогто, барилдаанай секцидэ үхибүүд ехэл дуратайгаар ябадаг. Жэшээнь хэлэбэл, 4-дэхи классай һурагшад олон хатарнуудта һуража, нютагайнгаа зоние баясуулдаг.

Эндэ Эрдынеева Арюна, Цыдендамбаева Мэдэгма, Дашцыренова Сэсэг, Чимитова Дарима, Батуева Ирина, Мальцев Витя, Иванов Мэргэн, Дамдинов Буянто, Дугаржапов Базаржап хабаададаг.

Саашань хэлэбэл, дуунай кружогые бэлигтэй багша Г. Д. Шойсоронова ударидадаг. Һурагшад буряад арадай үхибүүдэй, мүнөө сагай эстрадна дуунуудта һурадаг. Энэ кружогто 2-дохи классай һурагшад эдэбхитэйгээр хабаададаг байна, Һаяшаг энэ класста манай нютагай суутай поэт Г. Г. Чимитовэй шүлэгүүдээр зохёоһон дуунуудта зорюулагдаһан ехэл һонин нээмэл хэшээл болоо.

Энээнние багша Б. Ц. Цыбикмитыпова, хүмүүжүүлэгшэ Г. Д. Иванова гэгшэд үнгэргэнэн байна.

«Табан-хурган», «Ханн нүхэд», «Эжэл гансам ерээрэй», «Үнгын голой дангина», «Эхэ тухай дуун», «Эжы, абадаа», «Тоонто нютаг» гэхэ мэтэ. Эндэ Дугаржапова Байгалма, Цыбикмитыпова Ирина, Дугаржапова Таня, Цыбигмитова Арюна, Абидуев Аюр, Мапибадаров Бабу болон бусад һурагшад онсо шалгараа.

Эдэ үхибүүд аймагай эдир дуушадай конкурсдо хабаададаг байна. Нютагайнгаа зоние хужарлуулдаг, республикын телевидени ба радиодо буулгагдажа абтаһан байна. Эхин классай үхибүүдэй түрэлхид һургуулийн ажалые ойлгожо, дэмжэжэ, гоё һайхан буряад дэгэлнүүдые, малгайнуудые оёжо үгөө, энээндэнь бидэ, багшанар ехэл баяртайбди.

Нигэжэ хараад байхада, үшөөшье олон һонирхолтой хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг, үшөөшье олон бэслүүлэгдэхэ түсэбүүд бии. Манай эхин классай һурагшад —бэлигтэй, бэрхэ үхибүүд дэгжэжэ, ургажа байна гэхэдэ болохо. Саашадаа үшөө бэрхэ боложо, дуушад ба хатаршад болоошьегүй һаа, оролдосотой ажалаараа түрэл нютагаа суурхуулха аабза гэжэ нанагдана.

С. БУДАЕВА,
эхин һургуулийн 4-дэхи классай багша.

ҮХИН ТАЙШАА, ТЭРЭНЭЙ УГ УДАМУУД

(Цонгоолнуудай түүхэһээ)

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь майн 31-нэй, июниин 2, 3-най дугаарнуудта).

Хитадтай, Монголтой хилэдэг газар дээрэхи олон тоото монгол отог яһануудай Россин эрхэ мэдэлдэ орохон ушар хүжэ үргэн Россин империин байдалые Байгалай үмэнэхи хизаарта горитойгоор бэхижүүлһэн байна. Ажаһуудаг зоноор үсөөн аад, Байгалай үмэнэхи ба ороной зүүн эүгэй баян, нэмжээ ехэ хизаарые ашаглалгада энэ аргагүй түһаай байһан юм. Нютагай уул зон, шэнээр зөөжэ ерэгшэд алба татабари түлэһэнэй ашаар хаанта засагай мүнгэн санда гоонтой ашаг олзо оруулдаг бэлэй. Шэнэ газар ашаглаха оролдолго хүсэлэнгые гүрэн али болохоор урмашуулдаг байгаа.

Гадна энэ нютагай уул яһатан болодог буряадуud, эвенкнүүд, шэнээр ерэгшэд урда тээнь бүри Эрхүү хүрэтэр Байгалай хойто, үмэнэхи хизаарнуудта ото добтолдог байһан монгол вэзн, гүүнүүдэй богоолшолго ба хюдалгаһаа зайлаһан байна. Нютагай отог үгсаатанай хоорондохи шуһата хёмороонүүд замхаба. Байгал шадар амгалан тайбан мандажа, энээнэй ашаар Россин эрхэ мэдэлдэ орохо хүсэлтэй монголой хэдэн отог үгсаатан иншэ ерэжэ. Байгалай үмэнэхи хизаарай урда талада һуурижаха, буряад үндэһэтэнэй бүридэлдэ орохон байгаа. Тусхайлбал, манай цонгоол отог болон бусад (1974 ондо академик Ринченэй бэшэһэн башэг).

Ород арад буряадуудта, эвэйкнүүдтэ ажахы эрхилхэ түрүү онол аргануудые — элдүүрилгэ, промышленна үйлэдбэри, эндэхиһээ үндэр соёл болбосорол асарһан байна. Нютагай арадуud шэнэ зүйлнүүдые хүлеэн абажа, болбосоруулжа, Россин экономическа хүгжэлтын ниитэ урасхалда оролсоһон байгаа.

Россин гүрэндэ Буряад ороной хамжалга болбол тэрэнэй олон зуун жэлэй түүхэдэ тохёолдоһон шухалын шухала үйлэ хэрэг, эрьелтэ хубилалтын дэбжүүлхы шэнжэтэй ye шата байһан болоно. Манжын, Монголой вэзрхэг түримхэй ваан, гүүнүүд Байгал шадарай, Байгалай үмэнэхи нютагуудые эзэмдэхэ гэһэн олон һэдэлгэнүүдые гаргаһан байна. Жэщээнь, 1687 ондо тэлэнэр Нерчинскын, Удын, Түнхэнэй, Эрхүүгэй туранууд (острогууд) тээшэ дайшалхы аяншалгануудые хэдэн удаа үүсхэһэн юм. Гэбэшье үсөөн тоото хасаг сэрэгшэд буряадуud эвенкнүүдэй эдэбхитэй дэмжэлгээр булимтарагшадай добтолгонуудые буруу һургөө бэлэй. Сүлэлгэдэ байһан бага оросой (украин) гетман Демьян Многогрешный түрүүтэй Сэлэнгын турын 300-гаад хасагууд Оросой эльшэн сайд Ф. Головинние хамгаалхаһаа гадна Түмэр-Дараашын хүндылэ, мүнөөнэй Гусиноозерскын саада тээхэнэ, (падь Убиенная) 5000 монгол морин сэрэгшэдые бута сохиһон байна.

Тэрэ үеэр Орос Манжуун, Орос Монгол хоёрой хоорондохи хилэ тодорхойлхо яһадал Орос гүрэнэй шухала зорилгонь байһан юм. Сава гүүнэй (граф Савва Рагузинскийн) ударидан үүсхэһэн энэ хэрэгтэ Үхин, тэрэнэй удамууд эдэбхитэйгээр хабаадаһан түүхэтэй. Үхин тайшаагай нэрэ солые тэрэнэй 1723 ондо наһа бараһанай һүүлээр халан абаһан хүбүүн Лубсан Сосой тайшаа 1727 ондо Хитадтэй хилэ тогтоолгодо хабаадаһанай түлөө үндэр зарлигта хүртэжэ, үхэр буугаар шагнагдажа, тэрэнь Харлан нютагта тодхогдоод, мүн тэрэ шадар дүрбэн һууринуудһаа бүридэһэн газар тайшаада үгтэжэ, байрыень тойроод шэрэм хүреэ табигдаһан байна.

Орос Хитад хоёрой хоорондохи хилэ 1727 ондо эсэслэн тодорхойлогдожо, тэрэл удаа монгол-буряадуud (табангууд) болон бусад угсаатантай эблэрэлгын хэлсээнүүд баталагдаа һэн.

Хитадай (Монгол орон тэрэ үеэдэ бүридэлдэнь ородог байгаа) хилэ шадар ажаһуудаг цонгоолнуud Эзэн хаанай 1764 ондо баталагдаһан зарлигаар хилын харуулда алба хэдэг уялгатай болоо һэн. Хоёр хүбүүдэй нэгэнниинь заатагуй хасагта бэшүүлэгдэдэг, хоёрдохинь, отогоороо үлэдэг байгаа. Иимэ бүлэнүүдтэ үхибүүдынь ондо ондоо фамиляар ябадаг һэн. Юундэб гэхэдэ, буряадуудта хасаг албанай анхан бии болоһон сагта хасаг болоһон элинсэг хулинсагайнгаа фамиляар хасагуud ябадаг бэлэй. Харин отогуудта фамилинуудынь эсэгынь нэрээр үгтэдэг байгаа.

Сэлэнгын буряад хасагууд мүнөөнэй Шэтын областиин Улаан-Сүхын районой Дунгын (Усть-Култук) заставаһаа мүнөөнэй Захаминай Харасай һуурин хүрэтэр хилэ харууһалдаг, энэ зайда 13 застава байдаг һэн. Харасайһаа эхилээд, Зэдын зургаан харуул Захаминай гурбан харуултай хамта хилэ сахидаг, саашаа хамнигад, Түнхэнэй буряадуud алба хэдэг байгаа.

1892—1893 онуud хүрэтэр хасагууд 25 жэл соо албанда байдаг аад, хожомынь болзорынь 4 жэл хүрэтэр хороогдоо һэн. Бодото албанда мордоходоо, залуу хасаг оорын тоног хэрэгсэл, хубсаһатай, наһаараа тааруу аад, 1 аршам 15 биршоорһоо дутуу бэшэ нюргатай моритой ерэжэ уялгатай байгаа. Хубсаһаниинь: хониной аһаар оёһон хара папаха малгай, (1 хэнэг), хара сэмбэр оёһон, конардатай, нэгэ сагаан чехолтой фуражка (2 хэнэг), шара үнгэтэй башлык (1 хэнэг), боро үнгэтэй шинель (1 хэнэг), хара сэмбэр оёһон парадна мундир (2 хэнэг), хамгаалдаг гимнастёрко (2 хэнэг), шара лампаастай шарваар үмдэн (2 хэнэг), аһаан сабхи (2 хэнэг), дотор үмдэ, самса (2 хэнэг), бэлэдэг хирмэ (1 хэнэг), мүн нэхэһэн оймһо, перчатка, нэхы оодон дэгэл, сэбэрлэдэг щётко, элдэб түулмаг, манеркэ, модон халбага, патронтаж гэхэ мэтэ болоно. Тэрэшэлэн ногто, урга, морёо уяха түмэр узүүртэй модон гадаһан, обёос хэхэ мэшээг, морёо сэбэрлэхэ хэрэгсэл, үбһэ хэхэ сеткэ, хадаһатай таха, обёосой тоорбо, һур ташуур, тохом гэхэ мэтэ.

19—20 наһанһаа хасаг хүбүүд станицын правленидэ эмээл тохомой, хазаар, сумаагай түлөө 125 түхэриг, нэлмын түлөө 30 түхэриг 30 мүнгэ оруулха ёһотой байгаа. Бусад хубсаһаяа өөрөө худалдажа абалаг гү, али тэрэниие оюулхын түлөө мүнгэ станицада оруулдаг һэн. Албаяа дүүргэдшье хасагууд хубсаһа хэрэгсэлээ бурин орохихо ёһотой бэлэй. Үгытэй зондо нимэ гурим баримталхань амар бэшэ һэн. Тиимэһээ албанда ошоншын бусад аха дүүнэр, түрэлхид хэдэн жэлээр нюдарран балшуулда хулһэнишэн боложо ородоо байгаа. Зарим хасагууд 4—6 һарын туршада тусхай курса дүүргэхэлээ, бага гү, али ахалагша уряднк, вахмистр боложо гарадаг һэн.

Станицын правлени байгуулһан сагһаа хасаг станицые станицын атаман толгойлдог, мүн бууса, хотон, һууринуудай атамануud тэрэнэй мэдэлдэ ородог, станицын атаман — таһагайнгаа атаманда, таһагай атаман — Байгалай үмэнэхи хасаг сэрэгэй наказной атаманда (байрладаг хүреэниинь Шэтэ хотодо һэн) мэдэлтэй бэлэй. Станицануудта һунгалта үнгэргэгдэдэг хэбэртэй шэнгишье һаа, бүхы дүрбэн таһагай атамануудые наказной атаман томилдог һэн. Энэ тушаалда гол түлэб шадалтай, ноенсор бүлэнүүдэй хүбүүд тудадаг байгаа. Бууссын, хотон һууринуудай атамануудые станицын атаманай зууршалгаар, тэрэнэй нүхэд, туһамаршадай дундаһаа һунгадаг һэн.

Станицын правленинүүдэй дэргэдэхи һунгамал тушаалтад гэбэл, станицын атаманай туһалагша, мүнгэн сангые даагша, хүлһэлэгдэдэг хоёр бэшээнэд, станицын гурбан судьяһар болон нэгэ орлогшо судья — эдэнэр булта хүндэтэ судьяһарай мэдэлдэ байдаг һэн. Судьягай тушаалые мүн лэ баяд, ноёд, заримдаа хүдөө ламанаршье ээлдэг бэлэй. Тэдэнэй үнэн зүб шиндхэбэри гаргаха байһанда найдахань хэсүү байһан аад, хүндэтэ (нигэжэ нэрлэгдэдэг һэн) сүүдэй шиндхэбэриинүудые, гомдолой ороошье һаань, хубилгахын аргагүй байгаа.

Станицын, хотон һууринуудай, буусануудай атамануud монсогор барюултай улаан тулгууринуудтай байдаг һэн. Тулгууринуудта гурбан тээһээнь хоёр толгойтой бүргэдэй түмэр дээрэ һиилэгдэһэн дүрэнүүд бэхилэглэдэг байгаа. Үндэр ноёд, дарганарые бараалхаха, уттан абахадаа, атаман тулгуураа зүүн гартаа баряад, баруун гараа үргэжэ, мэндэшэлэн ёһолдог һэн. Станицын судьянар сээжынгээ зүүн талада зүүдэг томо бронзо медалиин түхэлтэй тэмдэгүүдтэй байдаг бэлэй. Хүндэтэ судьянарта эдэ медальнуудынь оёһор холбоодо оруулгдаад. хүзүүндэнь үлгэгдэдэг һэн. Сүүдэй зүблөөнэй үеэдэ стол дээрэ гурбан талатай аад, шахаа таштаргатай үгэнүүдтэй, ороой дээрэнэ хоёр толгойтой бүргэдтэй толи табигдадаг байгаа.

Ород түрэнэй урда хилые сахиха харуул сэрэгэй эмхидхэгдэһэн түрүүшын үдэрһөө Дархан баатар тайшаа Үхин Хонтогороой удамууд энэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаа юм. Элинсагүүдэймнай дунда эллэб шата, зэргэтэй сэрэгэй ударидахы тушаалтад олон байһан аад, харинн булимтарагшадтай Орос правительствын хэһэг бүхы шахуу дайнуудта тэдэнэр хабаадажа, олониинь Эсэгэ ороноо хамгаалан, ами бээ алдаһан, олон хасагууд эрэлхэг зоригтой гаргажа, үндэр шагналнуудта хүртэһэн түүхэтэй.

Үхин тайшаагай хоёрдохи хубүүнэй гуша хубүүн болохо Гарма Ганжуров, 1853—1856 онуудта болоһон Крымэй дайнда хабаадаа һэн. Севастополь хамгаалһанай түлөө тэрэнэй абаһан медаль мүнөө хүрэтэр удам үриндэ тэнь хадагалагдажа байдаг.

Үхинэй удамуудай дунда 1812 оной Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайндащье хабаадагшад бии һэн. Тиихэдэ Үхинэй олохон удамуud 1904—1905 онуудай ород-япон дайнай үедэ Порт-Артур хамгаалалсаһан, Мукден шадар дайлалдаһан намтартай.

Эсэгэ ороноо хамгаалжа, эрэлхэг габьяа гаргаһанай түлөө олон шагналнуудта хүртөөд бусаһан Бадма-Цырен Ганжуров Байгалай үмэнэхи хасаг сэрэгэй нэгэдэхи таһагай Харьяскын станицын атаманаар томилогдоо һэн. Тэрэ Октябриин хубисхалай урда һуулшын атаман байһан юм. (Тэрээн тухай архивай баримтануud Хяагтын хизаар ороноо хамгаалгын музейдэ хадагалагдадаг).

Үхинэй удамуud сооһоо доктор Цыбыктаров Санжамитаб Будаевичые тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Нэгэдэхи сэрэгэй таһагай Ехэ-Хүдэрнин станицын сэрэгэй фельдшерэй тушаалһаа тэрэ албан ябуулгаяа эхилээ һэн. Саашадаа дэбжэхэ хараатай тон һүбэлгэн залуу хүн Забайкалиин хасаг сэрэгэй наказной атаманай зууршалгаар Санкт-Петербургын Императорска сэрэгэй-медицинскэ академидэ эльгээгдэбэ. Академи дүүргээд, тэрэ нэгэдэхи таһагай дэргэдэ Троицкосавск хотодо алба хэһэн байна. Хубисхалай һүүлээр тэрэ Троицкосавскын ревкомой гэшүүнээр һунгагдаа һэн. Энээниие гэршэлһэн дурасхаалай самбар мүнөөнэй Хяагта хотын нэгэ гэр дээрэ халаатай байдаг.

Үндэр дээдын зарлигаар доктор Цыбыктаров Октябриин хубисхалай урда тээ монгол эльгээгдэжэ, тэндэхи зониие үргэнөөр дэлгэрһэн үбшэнүүдһээ аргалаа һэн. Гол тушаалынь, Халха-Монголой һүүлшын император Богдо-гэгээнэй медицинын талаар зүбшэлэгшэ, тэрэнэй хубиин врач байһан юм. Монгол хэлэ эрхимээр мэдэлэг тула Цыбыктаров нютагай арад зоной дунда гэгээрүүлхы ехэ хүдэлмэри ябуулдаг байгаа. Эдэ мэтьень тэрээнтэй суггаа хүдэлдэг байһан, Бэшүүрэй Харлан һууринай Балбар Аюшеев гэршэлэһэн байдаг.

Цыбыктаров Бүгэдэ Монголой хуралай эмхидхэгшэдэй нэгэн байжа, хүдэлмэринь тэрэнэй түрүүлэлгэ доро үнгэрһэн байна. Тэрэ мүнөөнэй байдал болон Монгол ороной түрүү үзэлтэй хүсэнүүдэй зорилгонууд, Халха-Монголые колониальна даралтаһаа сүлөөлхэ тухай элидхэл хэһэн байгаа. Мэргэжэлтэ врач, иншын ажал ябуулагша байһан ушарнуудһаа Цыбыктаров үргэн ехэ суутай, нэрэ хүндэтэй ябагша бэлэй.

Граждан дайнай үедэ Улаан армида бута сохиулһан сагаантанай сэрэгүүд, барон Унгерн түрүүтэйгээр, 1921 ондо Монгол ороние эзэмдэһэн байна. Монголшуудай дунда Цыбыктаровай тон суутай, хүндэтэйе барон Унгерн һайн мэлэдэг тула тэрэниие сагаантанай аша туһада хэрэглэхэ гэжэ ороолдоһон байгаа. Теэд бароной хүсэл һанаые ойлгодог байһан Цыбыктаров мэхэдэнь орогүй, таһа арсаба. Энээнэй тулөө Унгерн Цыбыктаровые дүрбэ мүсэлжэ, саазалхые захиһан байна.

Доктор Цыбыктаровай ажал ябуулгаар һонирхоһон Эрхүүгэй университедэй доцент Даревская олон баримтануудые оложо, шэнжэлэлгенүүдээ гогсолжо, хэблэлдэ гаргаһан гэдэг.

Элинсэг хулинсагуудайнгаа ёһо заншалые үргэлжэлүүлэн, Үхин тайшаагай олон удамууд Советскэ Союзай Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ алба хэһэн байгаа. Дайлалдажа байһан армиһаа бусаад, би Забайкалиин хилын харуулай округой элдэб частьнуудта хилын харуулай майор эзэргээ хүрэтэрөө алба хэһэн байнаб. 1924 ондо түрэһэн Цырен Доржиевич Ганжуров Забайкалиин сэрэгэй округой стратегическэ зорилготой ракетно сэрэгтэ полкэ-ник эзэргэтэй болотороо 27 жэл соо алба хээ һэн.

Забайкалиин хасаг сэрэг мүнөө үедэ һэргээгдэжэ байнхай. Теэд бурлад хасагуудай эмэ хэрэгтэ хабаадаһан туһай юундэшөөб дуулданагүй. Тиимэһээ Забайкалиин хасагуудай хүдэлөөнэй мүнөөнэй ударидагшадай бүхы хасагуудай һанал хүсэлые элирхэйлдэг, түүхэтэ ёһо заншалнуудынь хүндэлдэг байһанда ханжэглөмээр байдаг. Урда үедэ Забайкалиин хасаг сэрэгтэ ородуud, бурладуud, эвенкнүүдэй адли тэгшэ эрхэтэйгээр алба хэжэ, ээм ээмээ түшэлсэн, Агуухэ Россин хилэнүүдые аршалдаг байһаниие мартажа болохогүй.

Б. ГАНЖУРОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Дайнай үеын дуунуud

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай 50 жэлэй ойе угтуулан, дайнай үедэ дуулагдадаг байһан дуунуудые толилжо үргэлжэлүүлнээрбди.

Долгоржап /Дымбрыловна ДАРМАЕВА, Захаминай аймагай Утаата нютаг, 73 наһатай:

ДУУН

Бороо ороод болиногүй,
Борохон шинеэлдэм
хүндэ болоо.
Война болсод
болиногүй,
Бодол зүрхэндэм хүндэ
болоо.
Саһан ороод болиногүй,
Сангым шинельдэ хүндэ
болоо.
Саатуулан дайлаад
болиногүй,
Санаа зүрхэндэм хүндэ
болоо.
• • •
Ардаг морним таняагүй
гүш
Артелиин гэһэн
тэмдэгтэй юм.
Амараг гансым таняагүй
гүш
Авиацпин самолёдой
летчик юм.
Боролжоо хүлэгым
таняагүй гүш
Ворошилов колхозой
тамгатай юм.
Баталсан гансым
таняагүй гүш?
Военкын самолёдой
летчик юм.
• • •
Үдэртоо гараха нарые
Үүлэн хоороод һаатуулаа.
Үелжэ ябаха нүхэдымнай
Үйлэ муутай немеп
һаатуулаа.
Сасаржа гараха нарые
Сэмжэн үүлэн һаатуулаа.
Сэнажа ябаха нүхэдымнай
Шунахай немеп
һаатуулаа.
• • •
Арбан моряной
молотилка
Ардаг борым
һуларуулаа.
Арьяатан шэнги
дайсаниинь
Жаргахаш юм гүб, үгы гү
• • •
Военный товарищын
бушуухаида
Владивосток хото
хүрөөрэй.
Военный пирказай
шангашье һаа,
Бусажал намхандаа
ерээрэй.
Хүнтиндэг товарищын
бушуухаида
Холын фронтдо хүрөөрэй.
Кавалериин пирказай
хатуушье һаа,
Харнжал намхандаа
ерээрэй.
Александр ЦЫБИКОВ,
мүн лэ Захаминай аймагай Утаата нютаһаа:

Табгай сагаантай
хүрөөрөө
Табилуулаа Ворошилов.
Таба мянган сэрэгээ
Командалаа Ворошилов.
Хүдэр хүдэр хүрөөрөө
Хубхэлзүүлээ Ворошилов.
Хэдэн мянган сэрэгээ
Командалаа Ворошилов.
• • •
Жаранхан сонхоороо
ялараад,
Залгаахан вагониинь
гоёхон даа.
Захадаа петлицэ
яларуулаад,
Застааба нүхэрынь
гоёхон даа.
Хорёдохи сонхоороо
ялараад,
Хуугайлаа вагониинь
гоёхон даа.
Хоёр орденоо яларуулаад
Командир нүхэрынь
гоёхон даа.
• • •
Хубшын молоной
ногооромсоор,
Хүхын дуугарха
уйдхаа.
Хөөрхэй гансым
ни
Хүнэйнь хэлэхэ
Арын модоной
ног
Ангирай дуугаа
уйдхаа.

«УРДАНАЙНГАА ДУУНУУДТА ДУРАТАЙ ЗАНДААБДИ»

Амараг гансым һаатуулаа.
Долоон моршной
молотилка
Дошхон борым
һуларуулаа.
Доройтоһон дайсаниинь
Домогтой гансым
һаатуулаа.
• • •
Залгаа вагондо һуугаашье
һаа,
Захаамин нютагаа бү
мартаарай.
Западна фронтдо
мордоошье һаа,
Заяанайнгаа гансые бү
мартаарай.
Холбоо вагондо һуугаашье
һаа,
Колхоз нютагаа бү
мартаарай.
Холыв фронтдо
мордоошье һаа,
Холшорхон гансаяа бү
мартаарай.
• • •
Отторгой харахадам холо
байна
Орохошье юм гү,
паранниинь үгы гү.
Ушарсанаа һанахадам
холо байна
Уулзахаш юм гүб, үгы гү.
Замбуулин харахадам
холо байна
Захатай юм гү, али
үгы гү.
Заяанайм нүхэр холо
байна
Амараг гансым
мо
Амитанай хэлсэ
уйдхар
• • •
Уһап гээшэмнай
Уулын шулуу х
Улаан армиинай
Ушарһан гансым
холодуулаа.
Борьёл гээшэмнай
Боорнин шулуу х
Война гээшэмнай
арг
Баталһан гансым
холодуулаа.

Хэжэнгын аймаг
нэг нютага 1932
рэһэн Цыпилма С
САНДАНОВА:
Сэлгээхэн Бадм
х
Шэнхинэн гараа
оро
Шэнэлээл гансы
Сэхэхэн зорёол
баруун
Уужам Бадым б
Уухилан гараал
оро
Ушараал гансы
Уйдаһаар мордо
баруун

ЭЛИНСЭГ ХУЛИНСАГУУДАЙНГАА ЁҺО САХИН

Һаяхан хүүгэдэй зохёохы байшан соо фольклорно коллективүүдэй зональна фестиваль үнгэргэгдэбэ. Эндэ манай ба хүршэ Ахын аймагуудай ансамбльнууд хабаадалсаа. Тус фестиваль үнгэргэхын тула аймаг доторнай кустовой конкурснуud үнгэргэдөө һэн. Тэндэ түрүүлжэ гараһан коллективүүд зональна фестивальда хабаадалсаха эрхэдэ хүртэһэн байна. Тус фестиваль дээрэ урданайород ба буряад арадуудай абажа, сахижа ябаһан ёһо заншалнуудые ансамбль бүхэн өөрын маяг түхэлтэйгөөр, һонирхолтойгоор харуулжа шадаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Нигэжэ фольклорно зургаан коллективүүд жюрин ба харагшадай анхаралда оёһэдын бэлдэһэн программануудаа табиба.

Фестивалиин дүнгүүдээр лауреадай нэрэ зэргэдэ Толтын дунда һүргуулиин «Хэнгэргэ» гэһэн фольклорно ансамбль хүртэбэ. Тэдэнэр буряад арадай «Гэсэр» эпосэй хэһэг абажа, харагшадта дурадхаа. Эндэ Абай Гэсэрэй дайгаа даража, түрэл нютагтаа бусажа ерэхэдэнь, тэндэнь ехэхэн пайр наадан эмхидхэгдэнэ. Үхибүүд Гэсэрэй бөрлдохи шатын дипломдо хүртэбэ. Тэдэнэр ород арадай «Масленица» гэһэн һайндэрхэды олон янзын ёохор наадануud табигдаба гээшэб. Үхибүүд дуулахадаашье, хатархадаашье бэрхэ байһанаа харуулаа. Эндэ ансамблиин хүтэлбэрилэгшэ Софья Иринчиновна Коняковагай ябуулһан ажалынь тон ехэ. Нигэжэ ургажа байгаа үетэниие урданайнгаа дуунуудта, хатар наадануудта һүргаха нөөшэмнай ехэл бүлэнтай хэрэг болоно бшуу. Тиимэһээ тус ансамбль нюниин 10—15-да Улаан-Удэ хотодо үнгэргэгдэхэ республиканска фестивальда хабаадалсаха эрхэдэ хүртэбэ.

Нэгэдэхи шатын дипломоор Хэрэнэй интернат һүргуулиин «Ургы» гэһэн фольклорно ансамбль шагнагдаба. Тус ансамбль «Сагаан хуһан» гэһэн ород арадай һайндэр харуулаа. Хабарые удэшэхэ, нажарые угтаха үедэ нимэ наадан болодог юм. Юуб гэхэдэ, хуһан хадаа тунгалаг арюун, һайхан сэдьхэлэй һүлдэ тэмдэг болоно бшуу. Эндэшье баһа олон дуунуud, хатарнуud харуулагдаа. Мүн хуһан хамуур хайшан гэжэ хэхэб гэһэн туһатай зүбшэлнүүд угтэбэ.

Аршаанай дунда һүргуулиин «Булаг» ансамбль хөөрдохи шатын дипломдо хүртэбэ. Тэдэнэр ород арадай «Масленица» гэһэн һайндэрхэдэ